

Avtorji: **dr. Zdenko Medveš**
Janez Renko
dr. Ivan Svetlik
mag. Marija Tome

Projektna skupina
Programa Phare MOCCA: **Peter Grootings, vodja programa**
Nataša Cvetek, vodja projekta
Mojca Polak, vodja projekta
Igor Kristan, sodelavec programa

Tehnični urednik: **Darko Mali**
Logistična priprava na tisk: **Mateja Prošek, sodelavka programa**
Lektura: **Katja Arzenšek**
Oblikovanje naslovne strani: **Pro Anima, Ljubljana**
Založnik: **Ministrstvo RS za šolstvo in šport**
Tisk: **Prisma Digital, Ljubljana**
Naklada: **300 izvodov**

Ljubljana, oktober 2000

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana
377(497.4)

OCENA reforme poklicnega in strokovnega izobraževanja ter predlog za prihodnji razvoj / [avtorji Zdenko Medveš ... et al.].
- Ljubljana : Ministrstvo RS za šolstvo in šport = RS Ministry of Education and Sport, 2000. - (Program Phare MOCCA = Phare MOCCA Programme)

ISBN 961-6222-79-1

1. Medveš, Zdenko
110180864

This project is financed by the European Union's Phare Programme, which provides grant finance to support its partner countries in Central and Eastern Europe to the stage where they are ready to assume the obligations of European Union membership.

UNIVERZA V LJUBLJANI
Fakulteta za družbene vede

OCENA REFORME POKLICNEGA IN STROKOVNEGA IZOBRAŽEVANJA TER PREDLOGI ZA PRIHODNJI RAZVOJ

Dr. Zdenko Medveš
Dr. Ivan Svetlik
Mag. Marija Tome
Janez Renko

PREDGOVOR

Draga bralka, dragi bralec,

publikacija, ki je pred vami, je del zbirke, v kateri so povzeti temeljni zaključni dokumenti Programa Phare MOCCA – Modernisation of Curricula, Certification and Assessment in Vocational Education for Youth and Adults (v nadaljevanju MOCCA) – Posodabljanje izobraževalnih programov, razvoj certifikatnega sistema in preverjanje kakovosti v poklicnem izobraževanju za mladino in odrasle.

Zbirka publikacij vključuje študije, podlage za strateška načrtovanja, poročila, preglede in evalvacije, priročnike ter druge pomembne delovne dokumente, ki so nastali v okviru različnih projektov MOCCA. Publikacije objavljamo in predstavljamo širši javnosti, ker želimo, da bi njihova uporabnost preseгла ozek krog strokovnjakinj in strokovnjakov, ki so v programu MOCCA aktivno sodelovali.

Program MOCCA je zagotovil okvir za oceno elementov reforme v slovenskem sistemu poklicnega izobraževanja in usposabljanja v devetdesetih let ter omogočil kritičen premislek o njih. Pogled nazaj je bil potreben, da smo ocenili dosežke, ki so bili uresničeni od začetka reforme in so kot izhodišča in podlage srednješolskega izobraževanja zapisani v Beli knjigi o vzgoji in izobraževanju (1996). Prav oceni teh izhodišč v luči pomembnih sprememb v okolju poklicnega izobraževanja in usposabljanja v Sloveniji je bila namenjena posebna pozornost.

Temeljni cilj prenove sredi devetdesetih let je bil ponovno vzpostaviti sistem poklicnega izobraževanja in usposabljanja kot dela celovitega in odprtega izobraževalnega sistema, ki se odziva na spremenjeno socialno-ekonomsko okolje v Sloveniji. Izkazalo se je, da so bili zastavljeni cilji pravilni in tudi njihovo udejanjanje je bilo na splošno uspešno. Socialno partnerstvo, moderni izobraževalni programi, dualni sistem, izboljšana povezava med teorijo in prakso, višje- in visokošolsko poklicno izobraževanje in usposabljanje ter ustrezne podporne strokovne inštitucije za poklicno izobraževanje so kot osnovni temeljni elementi modernega sistema poklicnega izobraževanja in usposabljanja postali tudi del slovenskega.

Vendar so uspehi in razvoj na drugih področjih kmalu pokazali, da prvotne usmeritve, ki so sicer zagotavljale ustrezne rešitve za prehodno obdobje, niso več zadostne. Vključevanje naše države v Evropsko unijo in sprejetje filozofije vseživljenjskega učenja sta procesa, ki sta zahtevala ponovno presojo doseženih rezultatov in temeljnih usmeritev nadaljnega razvoja. Integracija izobraževanja mladine in izobraževanja odraslih, soodvisnost med formalnim in neformalnim izobraževanjem, razmerja med diplomami in certifikati, priznavanje predhodno pridobljenega znanja in spretnosti, transparentnost kvalifikacij, mednarodna mobilnost študentov, kakovost izobraževanja, nove vloge učiteljev, avtonomija šol, inovacije, priprava na Evropski socialni sklad so dejstva, ki prinašajo nove koncepte in predpostavljajo politično soglasje za njihovo uresničitev.

Slovenske strokovnjakinje in slovenski strokovnjaki, ki so sodelovali v različnih projektih MOCCA, so pokazali pogum in širino pri presežanju tradicionalnih okvirov mišljenja in oblikovanja novih smernic. V pomoč so jim bili znanje in izkušnje tujih strokovnjakov v okviru mednarodnih izmenjav, vendar so se slovenske strokovnjakinje in slovenski strokovnjaki ves čas zavedali, da tujih rešitev ni mogoče enostavno prenesti v slovenski prostor. O njih je treba kritično razmisliti in jih ustrezno prilagoditi našemu okolju.. Prav tovrstne mednarodne izmenjave so ena najdragocenejših izkušenj, ki jih omogoča program Phare, vendar lahko zaživijo le, če padejo na plodna tla. Dovzetno in aktivno okolje je omogočilo, da je Slovenija spet med prvimi, ki oblikujejo usmeritve modernega poklicnega in strokovnega izobraževanja ter usposabljanja.

Program, ki je trajal poldrugo leto, je lahko samo sejal in le težko žel, kajti pri načrtovanju in oblikovanju nadaljnjih usmeritev izobraževanja je potreben čas. V programu MOCCA smo na mnogih področjih dosegli stopnjo, ki ne dopušča poti nazaj. Še veliko dela bo potrebnega, da bomo nove ideje in pobude oblikovali v celovit, jasen in trajen koncept nadaljnega razvoja, ki ga bo mogoče doseči le z zavzetim delom širokega kroga sodelujočih. V pomoč jim bodo najpomembnejši dokumenti programa, ki so hkrati tudi končni prispevek članic in članov projektne skupine Phare MOCCA k nadaljnjim razpravam o reformah poklicnega sistema izobraževanja in usposabljanja.

Hvala vsem sodelavkam in sodelavcem, ki ste prispevali k tej zbirki publikacij. Iskreno upamo, da bo vsaka od njih našla pot do svojih bralk in bralcev in jim bo v pomoč.

Projektna skupina Programa Phare MOCCA.

Ljubljana, oktober 2000

KAZALO

Predgovor.....	2
1. Uvod	6
Zdenko Medveš	
2. Razvoj poklicnega izobraževanja kot sestavine tržno usmerjene ekonomije ter razvoj socialnega partnerstva	12
Zdenko Medveš	
3. Razvoj programov v skladu z vsebino kvalifikacij in razvojnimi potrebami določenega poklicnega področja: razmerje delo – poklicna kvalifikacija – izobraževalni programi	16
Ivan Svetlik	
4. Razvoj poklicnega izobraževanja v pogojih tržnega gospodarstva	20
Ivan Svetlik	
5. Kompatibilnost z evropskimi sistemi.....	22
Zdenko Medveš	
6. Zagotavljanje temeljne poklicne oziroma strokovne izobrazbe vsem	26
Zdenko Medveš	
7. Razvoj alternativnih poti za doseg istega poklica	30
Marija Tome	
8. Široka poklicna izobrazba in učinkovita praktična usposobljenost	38
Janez Renko	
9. Skladnost med teoretičnim in praktičnim izobraževanjem, naslonitev pouka teorije na prakso ter povezovanje izobraževanja in dela	40
Marija Tome	
10. Možnost prehajanj med poklicnim in splošnim izobraževanjem oziroma poklicno in akademsko vertikalno	46
Zdenko Medveš	

11. Enotnost poklicnega izobraževanja mladine in odraslih, možnost pridobivanja poklicne in strokovne izobrazbe z izpiti 48

Janez Renko

**12. Sklepno poročilo iz delavnic
Pobude in predlogi za nadaljni razvoj poklicnega in strokovnega izobraževanja 54**

Predstavitve avtorjev 61

1. UVOD

Ocena sodi v projekt 1.1 v okviru programa Phare MOCCA. Cilj ocene je evalvacija sistemskih rešitev v celotni vertikali poklicnega in strokovnega izobraževanja, predvsem evalvacija temeljnih konceptualnih dokumentov, ki so se pripravljali od leta 1992 do sprejema nove šolske zakonodaje 1996. Predvsem je ocena osredotočena na dokumente, ki so se pripravljali znotraj programa Phare I. To so vsa strokovna izhodišča in podlage, ki so bile pripravljene v letih 1996 – 1998 za izdelavo novih kurikularnih rešitev (Izhodišča za pripravo izobraževalnih programov nižjega in srednjega poklicnega izobraževanja ter programov srednjega strokovnega izobraževanja, Izhodišča za pripravo izobraževalnih programov poklicnega tečaja, Izhodišča za pripravo mojstrskih, delovodskih in poslovodskih izpitov, Izhodišča za pripravo izobraževalnih programov v višjih strokovnih šolah, Izhodišča za pripravo izobraževalnih programov nižjega in srednjega poklicnega izobraževanja ter programov srednjega strokovnega izobraževanja odraslih). V tem sklopu so analizirane tudi posamezne določbe podzakonskih aktov, ki so pomembne za nastale programske rešitve oziroma za izvedbo izobraževalnih programov.

Cilj ocene je preveriti izhodišča za pripravo izobraževalnih programov, in sicer:

- ali so bila skladna s temeljnimi cilji nove systemske ureditve poklicnega in strokovnega izobraževanja,
- ali so bila uresničljiva in uresničena,
- ali so bila med seboj konsistentna,
- ali so spodbujala kakovostne programske rešitve,
- ali so spodbujala kakovost v organizaciji in izvajanju izobraževanja,
- kakšne so bile slabosti v načrtovanju in izvedbi izobraževalnih programov,
- katera izhodišča bi bilo treba bolj jasno doreči, spremeniti, odpraviti ali dodati na novo.

Ocena bo obsegala celotno vertikalo poklicnega in strokovnega izobraževanja ter vse oblike, ki omogočajo pridobiti javno veljavno izobrazbo:

- nižje poklicne šole,
- srednje poklicne šole (posebej v šolski in dualni obliki izobraževanja),
- oblike pridobivanja srednje strokovne izobrazbe (srednje tehniške in druge strokovne šole, mojstrske, delovodske, poslovodske izpite, poklicno-tehniške šole, poklicni tečaj),
- višje strokovne šole.

Za pripravo ocene niso bile opravljene posebne raziskave in študije. Zbrali smo dosedanje rezultate in ugotovitve ter na njihovi podlagi interpretirali temeljna izhodišča sedanje ureditve poklicnega in strokovnega izobraževanja tako z vidika globalnih (sistemskih) kot programskih ciljev.

Metodologija naj bi omogočila oceno vsakega vprašanja s štirih vidikov: PREDNOSTI (mogoče tudi PRILOŽNOSTI), SLABOSTI, NEVARNOSTI IN PREDLOGI REŠITEV.

Ocena obsega naslednje vsebinske sklope:

- kompatibilnost z evropskimi sistemi,
- razvoj programov v skladu z vsebino kvalifikacij in potrebami razvoja določenega poklicnega področja, razmerje delo – poklic – izobraževalni program,
- razvoj poklicnega izobraževanja v pogojih tržnega gospodarstva,
- zagotavljanje temeljne poklicne oziroma strokovne izobrazbe vsem,
- razvoj alternativnih poti za doseg določenega poklica,
- enotnost poklicnega izobraževanja mladine in odraslih, možnost pridobivanja poklicne in strokovne izobrazbe z izpiti,
- široka poklicna izobrazba in učinkovita praktična poklicna usposobljenost,
- večja skladnost med teoretičnim in praktičnim izobraževanjem, naslonitev pouka teorije na prakso in povezovanje izobraževanja in dela,
- možnost prehajanj med poklicnim in splošnim izobraževanjem oziroma med poklicno in akademsko vertikalo.

Pregled temeljnih ugotovitev in predlogi rešitev po posameznih vsebinskih sklopih

1.1. Kompatibilnost z evropskimi sistemi

Klasifikacija izobrazbenih stopenj, možnost za uporabo ISCEDove klasifikacije izobrazbe in kvalifikacij, razvoj programov v skladu z vsebino kvalifikacij in potrebami razvoja določenega poklicnega področja, razvoj poklicnega izobraževanja v pogojih tržnega gospodarstva, zagotavljanje temeljne poklicne oziroma strokovne izobrazbe vsem, izgradnja celotne vertikale poklicnega izobraževanja, razvoj alternativnih poti za doseg določenega poklica, enotnost poklicnega izobraževanja mladine in odraslih, možnost pridobivanja poklicne in strokovne izobrazbe z izpiti.

Predlog razvrstitve izobrazbe po naših predpisih v kategorije izobrazbe po ISCEDu:

- **Kategorija 1** = nedokončana osnovna šola,
- **Kategorija 2** = osnovnošolska izobrazba,
- **Kategorija 3C** = nižja in srednja poklicna izobrazba,
- **Kategorija 3B** = srednja strokovna izobrazba,
- **Kategorija 3A** = srednja splošna izobrazba (splošna in strokovna gimnazija),
- **Kategorija 4C** = mojstrski, delovodski, poslovodski izpit,
- **Kategorija 4B** = poklicno-tehniško izobraževanje, poklicni tečaj, diferencialni izpiti iz predmetov poklicne mature za absolvente poklicnega izobraževanja ter osebe z opravljenim mojstrskim, delovodskim ali poslovodskim izpitom,
- **Kategorija 4A** = maturitetni izpit,
- **Kategorija 5B** = višja strokovna izobrazba,
- **Kategorija 5A** = visokošolska izobrazba, (specializacija = druga diploma),
- **Kategorija 6** = magisterij in doktorat znanosti.

1.2. Razvoj programov v skladu z vsebino kvalifikacij in potrebami razvoja določenega poklicnega področja, razmerje delo – poklic – izobraževalni program

Analizirajo se učinki, ki jih imajo na izobraževanje neskladja na trgu delovne sile, selitev delovne sile iz kmetijskega in industrijskega sektorja v storitveni ter procesi tehnološkega prestrukturiranja. Besedilo opredeljuje poklicno kvalifikacijo v smislu zahtev, ki jih mora izpolnjevati posameznik, da bi lahko vstopil v nek poklic ali v njem napredoval. V razvitih državah je poudarjena kot instrument usklajevanja med delom in izobraževanjem.

Predlogi: Spodbujati analizo dela in ugotavljanje izobraževalnih potreb pri delodajalcih. Razrahljati vez med SKP in pripravo nomenklature poklicev povečati vlogo sindikatov v tem procesu, razvijati strokovne institucije, ki bodo sposobne razviti in uporabljati metode za analitično in razvojno delo na tem področju: ugotavljanje izobraževalnih potreb, anticipacija razvoja poklicev in poklicne strukture, oblikovanje poklicnih standardov oziroma kvalifikacij in spodbujanje razvoja novih poklicev. Razviti izhodišča tako, da bo zagotovljena večja fleksibilnost izobraževalnih programov in omogočena integracija izobraževanja za več poklicev – kvalifikacij (skupno načrtovanje in izvajanje programov za sorodne in raznorodne poklice, večja fleksibilnost programiranja in izvedbe za redke poklice, načrtovanje in izvajanje strokovno-teoretičnega znanja skupaj s praktičnim izobraževanjem moduliranje programov) ter pospešiti vlaganja v izobraževanje odraslih.

1.3. Razvoj poklicnega izobraževanja v pogojih tržnega gospodarstva

Povečujeta se zavest o pomenu znanja in usposobljenosti in s tem motivacija za izobraževanje. Delodajalci so se v odnosu do izobraževanja začeli obnašati bolj racionalno. Povečujejo vlaganja v znanje. Povečevanje vpliva trga na tem področju ni povsem neproblematično: marginalizacija posameznih poklicnih skupin, nagibanje h kratkoročnim pred dolgoročnimi potrebami, ozka usposobljenost dobiva prednost pred širokimi profili, pestra izobraževalna ponudba povečuje netransparentnost izobraževalnega tržišča.

Predlogi: Rešitev je v dogovorjeni delitvi odgovornosti med državo in socialnimi partnerji, v finančnih spodbudah delodajalcev k dolgoročnejšim ciljem, aktiviranje sindikatov, razvoj oblik izobraževanja za marginalizirane skupine (poklicev in prebivalstva).

1.4. Zagotavljanje temeljne poklicne oziroma strokovne izobrazbe vsem

V starem sistemu so programi USO in osip v poklicnem izobraževanju najpomembnejši dejavniki, da številni mladi vstopajo v delo brez poklicne ali strokovne izobrazbe, v posameznih regijah je med zaposlenimi slaba polovica brez formalne poklicne izobrazbe. Zadnji podatki, razvidni iz evalvacijskega poročila, kažejo, da se stanje ni bistveno spremenilo. Zaradi dveh vzrokov ostajajo stari problemi tudi v novem sistemu:

- neustrezna programska ponudba za mlade z nižjimi učnimi zmogljivostmi,
- še vedno je osip v nižjih in srednjih poklicnih šolah najvišji v celotnem šolskem sistemu.

Predlog bi bil razviti nacionalni projekt: Odpravljanje osipa v srednjem izobraževanju. Projekt bi moral biti usmerjen v dva strateška cilja:

- zmanjšanje osipa v srednjih strokovnih in splošnih šolah,

- odprava osipa v poklicnih šolah.

Projekt bi moral biti zasnovan tako, da bi se razvili ukrepi, s katerimi bi bili odpravljene različne vrste vzrokov osipa (zahtevnost programov in primernost dijakom z različnimi zmogljivostmi, razvoj oblik dela v heterogenih skupinah in razredih, razvoj učnih sredstev učil in pripomočkov za didaktično in metodično modernizacijo pouka in učenja, usposabljanje učiteljev).

1.5. Razvoj alternativnih poti za doseg določenega poklica

Analiza obravnava paralelnost šolske in dualne organizacije v srednjem poklicnem izobraževanju in vzporednico med srednjo (tehniško) strokovno in poklicno-tehniško šolo ter poklicnim tečajem. Poklicno-tehniška šola bo v sistemu ohranila svojo vlogo, tj. možnost preseganja zaprtosti poklicnega izobraževanja in most do terciarnega izobraževanja. Tudi poklicni tečaj ima svojo sistemsko vlogo v kvalificiranju gimnazijskih maturantov. Več problemov je v paralelnosti šolske in dualne organizacije v srednjem poklicnem izobraževanju. Pogoji za razmah izobraževanja v podjetjih niso razviti, tudi motivacija delodajalcev je šibka, spodbude države pa nesistemske.

Predlogi: Dogovor o strategiji razvoja dualnega sistema in o razvoju izobraževanja v podjetjih sploh na vseh stopnjah sistema, razreševanje konflikta med širino poklicnega profila in možnostmi izobraževanja pri delodajalcu, večja povezanost praktičnega in teoretičnega izobraževanja, reševanja statusnih vprašanj v celotni poklicni vertikali (finančne stimulacije, medpodjetniški (zbornični) izobraževalni centri, delovno pravna razmerja za izobraževanje, okrepitev vpliva in aktivnosti sindikatov, zaščita pravic vajencev).

1.6. Enotnost poklicnega izobraževanja mladine in odraslih, možnost pridobivanja poklicne in strokovne izobrazbe z izpiti

Enotnost poklicnega in strokovnega izobraževanja mladine in odraslih je, med drugimi, ključni element v povečanju konkurenčnosti posameznika na trgu delovne sile. Izhodišča so dala ugodni nastavek in posledično tudi realizacijo za mojstrske, delovodske in poslovodske izpite, ki doživljajo uresničitev, ni pa bila realizirana členitev programov na dele (modularnost) in opcije izobraževanja, ki jih predvidevajo izhodišča za poklicno in strokovno izobraževanje odraslih. Kljub zasnovi, ki je bila sprejeta v izhodiščih, niso bili razviti programi usposabljanja in izpopolnjevanja, po katerih bi kandidati pridobili javno listino. Slabost enotnega sistema je pošolanje poklicnega izobraževanja odraslih.

Neenotna so še stališča do vprašanja, koliko pooblastil za pripravo in sprejemanje programov prenesti na verificirane izvajalce. Na eni strani je stališče, da je treba pravno formalna razmerja v sistemu poklicnega in strokovnega izobraževanja urediti tako, da bo možno kreiranje programov s strani verificiranih izvajalcev, kjer bodo kreatorji izhajali iz poklicnih standardov, opisanih v nomenklaturah, nadzor nad kvaliteto izvedenih programov opravljajo uporabniki iz sfere naročnikov programov. Na drugi strani so stališča, da naj temeljno vlogo potrjevanja in akreditacije programov ohrani Strokovni svet za poklicno in strokovno izobraževanje, ki naj se oblikuje kot sistemski organ na tem področju, v katerem se akreditirajo vsi programi, ki omogočajo pridobiti javno veljavno izobrazbo.

Predlogi: Razviti nove možnosti sodelovanja med podjetji in šolami (in drugimi izobraževalnimi zavodi), razviti možnosti za graditev poklicne kariere na načelih vseživljenjskega izobraževanja, vzpostaviti bi morali mrežo izpitnih centrov in jo umestiti v sistem poklicnega izobraževanja, zaposlenim omogočiti, da strokovna in zlasti praktična

znanja dokažejo tudi na podlagi lastnih izkušenj in na podlagi preverjanja avtodidaktično razvitih delovnih spretnosti ter načrtnega izobraževanja in izpopolnjevanja.

1.7. Široka poklicna izobrazba in učinkovita praktična poklicna usposobljenost

Nesporno potrjene prednosti široke poklicne izobrazbe so: večja poklicna mobilnost v delu, lažja zaposljivost, večje možnosti nadaljevanja izobraževanja, lažja prekvalifikacija, dokvalifikacija. Slabost se kaže v manjši neposredni pripravljenosti na operativno poklicno delo oziroma na delovno mesto. Načeli široke poklicne izobrazbe in učinkovite praktične poklicne usposobljenosti sta v določenem smislu protislovni in zato potencialni vir konfliktov med socialnimi partnerji.

Predlogi: Deloma bi bilo mogoče nasprotje razrešiti z moduliranjem programov. Učinkovita rešitev tega vprašanja ni odvisna samo od enega ukrepa. V iskanju ustreznega razmerja med širino izobraževalnega profila in učinkovito praktično poklicno usposobljenostjo bo treba uporabiti spoznanja na vseh področjih (analiza dela in oblikovanje nomenklature, razumevanje ključnih kvalifikacij, vzpostavljanje sorazmernosti med zahtevnostjo in zasnovo splošne izobrazbe, strokovno-teoretičnih in praktičnih znanj, povezovanje teoretičnega in praktičnega pouka).

1.8. Večja skladnost med teoretičnim in praktičnim izobraževanjem, naslonitev pouka teorije na prakso ter povezovanje izobraževanja in dela

Načelo je bilo delno uresničeno tako na programski kot na izvedbeni ravni. Glavno oviro vidimo v težnjah posameznih strok, da pri oblikovanju katalogov sledijo načelu sistematičnosti in predmetni disciplinarnosti, manj pa načelu eksemplarnosti in temeljnemu znanju. Posledica takega pristopa je preveliko število predmetov in nepotrebno podvajanje učne snovi. Pomembno izhodišče »teoretizacija« praktičnega izobraževanja je bilo le delno uresničeno z boljšo vsebinsko in časovno skladnostjo med teoretičnim poukom in praktičnim izobraževanjem znotraj šole. Nismo pa postavili drugačnega koncepta praktičnega pouka. V posebni obliki pa se pojavlja to vprašanje v srednjih strokovnih šolah, kjer zasnova praktičnega izobraževanja še ni izpeljana dosledno, saj se v tem izobraževanju prepogosto prepoznavajo tradicionalne oblike učnih vaj.

Predlogi: Za pripravo takih programov nimamo lastnih izkušenj, niti razvite metodologije, zato bi bilo treba dobiti znanje in izkušnje strokovnjakov iz tujine. Hkrati s pripravo novih programov za poskusno uvajanje je treba načrtovati izpopolnjevanje pedagoškega kadra. Strateški cilj povezovanja teoretičnega in praktičnega pouka bi bil učinkoviteje uresničljiv z razvojem medpodjetniških izobraževalnih centrov, ki bi omogočali uresničitev dveh ciljev:

- sodobno organizacijo praktičnega izobraževanja ob spoznavanju teoretskih osnov,
- uresničitev tistih ciljev izobraževanja, za katere pri delodajalcih ni ne interesov ne pogojev.

1.9. Možnost prehajanj med poklicnim in splošnim izobraževanjem oziroma med poklicno in akademsko vertikalo

V novi sistemski ureditvi poklicnega in strokovnega izobraževanja so razvite številne možnosti za preprečevanje zapiranja sistema poklicnega izobraževanja v slepo ulico. V sedanji sistemski ureditvi smo reševali to vprašanje na dva načina:

- z odpravljanjem slepih ulic in razvijanjem možnosti za nadaljevanje izobraževanja po končani šoli na manj zahtevni stopnji,
- z vzpostavljanjem mostov, ki omogočajo prehajanje med tako imenovano akademsko in poklicno potjo izobraževanja.

Med najbolj učinkovitimi oblikami se je doslej uveljavila poklicno-tehniška šola, ki omogoča nadaljevanje izobraževanja po srednji poklicni šoli do izobrazbe, s katero je omogočeno nadaljevanje izobraževanja tudi v postsrednjem izobraževanju.

Učinki drugih poti šolanja (poklicni tečaj, maturitetni tečaj in podobno) doslej še niso mogli biti ovrednoteni.

Predlog: Razvoj izobraževalnih programov poklicno-tehniškega izobraževanja je pomemben ne samo z vidika zaposlitvenih možnosti, temveč tudi z vidika možnosti nadaljevanja šolanja, zato, naj bi se ti programi razvijali tako, da bi bilo po načelih sorodnosti omogočeno nadaljevanje izobraževanja vsakemu absolventu poklicne šole, ki to zmore in želi.

Kot pomembno praktično rešitev je treba tudi spodbujati opredelitev podlag za prestopanje bodisi iz višjega v visoko strokovno oziroma iz visokega strokovnega v univerzitetno izobraževanje. S tem v zvezi naj bi Strokovni svet za poklicno in strokovno izobraževanje posredoval morebitne predloge Svetu za visoko šolstvo.

2. RAZVOJ POKLICNEGA IZOBRAŽEVANJA KOT SESTAVINE TRŽNO USMERJENE EKONOMIJE TER RAZVOJ SOCIALNEGA PARTNERSTVA

2.1. Razvoj poklicnega izobraževanja kot sestavine tržno usmerjene ekonomije

Prehod iz državnoplanskega ekonomskega sistema v sistem tržne ekonomije ima pomembne posledice tudi za poklicno izobraževanje. Državnoplanskemu gospodarstvu je ustrezalo državno organizirano poklicno šolstvo. Ob načelu polne zaposlenosti ni bilo pomembno, da se poklicno izobraževanje postavlja v relacijo do možnosti zaposlovanja, predvsem pa ni bilo razumljeno kot oblika aktivnega zaposlovanja. V sistemu tržne ekonomije pa si razvoja poklicnega izobraževanja ni mogoče več zamišljati brez soodgovornosti in participacije nedržavnih subjektov, delodajalcev in delojemalcev.

Tudi rasti kakovosti poklicnega izobraževanja si v njegovem sodobnem razvoju ni mogoče zamišljati, če ostaja zaprto samo v šolski sistem in šole, brez sodelovanja organizacij delodajalcev, brez njihovih tehnično razvojnih potencialov, ki so pomembni za pridobivanje novega znanja.

V naših razmerah delodajalci sodelovanje pri poklicnem izobraževanju razumejo predvsem kot strošek. Od tod pogoste zahteve, da se z različnimi spodbudami države (z neposrednim financiranjem učnih mest, s financiranjem nagrad vajencev in študentov, dela mentorjev, z davčnimi stimulacijami in podobno) zagotavljajo pogoji za razvoj izobraževanja v podjetjih.

Kakšne so tuje izkušnje? Ali so znani pozitivni ekonomski učinki, ki jih imajo projekti za dvig kakovosti poklicnega izobraževanja? Ali je mogoče z izboljševanjem pogojev za izobraževanje na delovnem mestu dvigati tudi delovno produktivnost in pod kakšnimi pogoji?

Na drugi strani bi radi preverili izhodišče, da je lahko zveza med razvojem izobraževanja in gospodarskim razvojem oziroma potrebami trga delovne sile produktivna samo, če je zasnovano dolgoročno. V tržno reguliranem gospodarstvu je vrsta elementov nestabilnosti in prilagajanja konjunkturam. V teh procesih so prisotne tudi težnje po iskanju rešitev, ki niso ugodne za kvalitetno formirano delovno silo. Zato je treba v vzpostavljanju odnosov med izobraževanjem in gospodarskim razvojem zagotoviti vse pogoje, ki jih terja celovit razvoj sistema poklicnega izobraževanja in tudi globalno odločanje.

V razpravi želimo dobiti različna mnenja o konceptu poklicno zasnovanega izobraževanja, za katerega si prizadevamo v Sloveniji. Izhajamo iz predpostavke, da je trg delovne sile v Sloveniji majhen in da regionalna mobilnost delovne sile ni ravno naša odlika. Zato se odločamo za koncept poklicnega izobraževanja, ki temelji na širokih poklicnih profilih in standardih. To ima:

- pozitivne posledice, saj znanje absolventom omogoča visoko mobilnost v delu in zaposlovanju,
- negativne posledice, saj je sicer širša praktična delovna usposobljenost zaradi tega manj prilagojena posameznemu delovnemu mestu in absolventi rabijo pri zaposlitvi daljša uvajalna obdobja, kar delodajalcem ne ustreza.

Vzpostavljanje vezi med izobraževanjem in gospodarstvom nujno sproža tudi procese decentralizacije v regulaciji poklicnega izobraževanja, kar je zlasti pomembno za države

srednje in vzhodne Evrope. Seveda so tudi v procesih decentralizacije lahko prisotni negativni pojavi, ki vodijo do prevladovanja parcialnih, lokalnih ali posameznih interesov, kar za globalni razvoj izobraževanja in izobraževalni politike ni ugodno. V procesih decentralizacije se morajo nujno ohranjati nivoji odločanja, ki omogočajo presojo odločitev z vidika globalnega razvoja sistema. Pomembno je zlasti zagotoviti globalno oziroma centralno odločanje o izobraževalnih standardih in ciljih izobraževanja, medtem ko je odločanje o poteh in načinih izobraževanja mogoče prenesti v lokalno odločanje ali celo odločanje posameznega gospodarskega subjekta.

Naš cilj je, da se na globalni ravni opredelijo poklicna področja, poklicni profili, ki se izobražujejo, razmerja med splošnimi, strokovno teoretičnimi in praktičnimi znanji. Tu želimo zagotoviti, da se zlasti v temeljnem poklicnem izobraževanju mladi usposabljujejo za poklicne profile, ki omogočajo visoko fleksibilnost v zaposlovanju in delu.

Za vse te možnosti je treba zagotoviti veljavnost centralne regulacije izobrazbenih standardov tako, da bi bila ob različnih možnostih za doseganje poklicne izobrazbe ali poklicne usposobljenosti ohranjena celovitost sistema, kar pomeni da različne možnosti ne bi pomenile tudi nastajanje paralelnih sistemov poklicnega izobraževanja

2.2. Pripravljenost socialnih partnerjev in njihovih asociacij ter organiziranost strokovnega dela

Delodajalci

Nesporno je, da so v teh treh letih priprave na uvajanje in samo uvajanje dualnega izobraževanja tako na strani šol kot delodajalcev terjale obsežne aktivnosti. Združenja delodajalcev, še posebej obe zbornici, je uvajanje dualnega sistema dočakalo nekako nepripravljene in le ogromnemu osebemu angažmaju posameznikov v začetni fazi uvajanja dualnega sistema se je treba zahvaliti, da so stvari sploh stekle. Toda sistemska izpeljava dualnega izobraževanja in širše gledano izpeljana načela, da del izobraževanja na vseh stopnjah izobraževalnega sistema poteka neposredno v delovnem procesu, ne more temeljiti le na angažiranih posameznikih. Tuje izkušnje dokazujejo, da je izobraževanje ena od temeljnih dejavnosti zbornic. Skrb za izobraževanje na zbornicah mora biti popolnoma profesionalizirana in razvita v specializiranih službah, ki terjajo tudi večje število zaposlenih. Tuje izkušnje kažejo, da so v zbornicah službe za izobraževanje kadrovske najmočnejše. Zbornice so praviloma osrednja pristojna mesta za urejanje strokovnega, posebno praktičnega dela izobraževanja, zlasti kot mesta, ki zagotavljajo ustrezne pogoje za kvalitetno izobraževanje v podjetjih in nadzor nad tem izobraževanjem.

Sindikati

Sindikati so še vedno šibka točka sistema. Na vseh stopnjah načrtovanja dualnega sistema njihova vloga ni primerljiva z vlogo delodajalcev, da ne govorimo o dominantni vlogi šol. Posebej pomembno bi bilo, da bi se vključili v preverjanja doseženih izobrazbenih rezultatov in usposobljenosti. Zanimivo in hkrati vprašljivo je, da so opravljale kontrolno vlogo ocenjevanja usposobljenosti na vmesnih preizkusih šole in zbornice. Edini, ki bi bil resnično neodvisen v teh procesih bi morali biti sindikati.

Ali tuje izkušnje potrjujejo, da se je sodelovanje šole in podjetja v izobraževanju ter uvajanje oblik izobraževanja, ki jih poimenujemo dualni sistem, razvijalo kvalitetno tam, kjer so močni sindikati?

Sindikati bi morali preseči sedanjo usmerjenost zgolj v reševanje socialnih vprašanj, potrebno bi bilo z ustrežno organiziranostjo storiti premik v skrb za izobraževanje in kulturo delojemalcev.

Ali je strokovni svet za poklicno in strokovno izobraževanje, ki ga imenuje vlada kot organ socialnih partnerjev, ustrezna forma odločanje o poklicnih standardih, izobraževalnih programih in njihovi izvedbi?

V Sloveniji smo se odločili za ureditev, da priprava izobraževalnih programov ni poverjena enemu od socialnih partnerjev, temveč je to pristojnost državnega strokovnega organa, ki je partnersko sestavljen. Osrednje pristojno mesto v procesu programiranja izobraževanja je Strokovni svet za poklicno in strokovno izobraževanje, ki ga imenuje vlada na predlog socialnih partnerjev in ustreznih resorjev. Zdaj je Strokovni svet dejansko postavljen kot sistemski organ na področju poklicnega in strokovnega izobraževanja. Pristojen je za temeljno poklicno in strokovno izobraževanje ter za permanentno usposabljanje in izpopolnjevanje.

Predlogi:

- natančne analize tujih izkušenj, analize poklicnih standardov in izobraževalnih zahtev v posameznih poklicnih področjih oziroma na ustreznih stopnjah poklicne izobrazbe,
- razvijanje metodoloških pristopov za proučevanju potreb dela in transformacija delovnih v izobraževalne potrebe, načelo integracije izobraževanja za več poklicev oziroma širše nazive poklicne in strokovne izobrazbe,
- izpopolniti metodologijo za raziskovanje potreb trga delovne sile ter razviti ustrezno klasifikacijo poklicev in metodologijo določanja nacionalnih poklicnih standardov, na katerih bodo temeljili izobraževalni programi,
- preoblikovanje poklicne strukture; dosednji razvoj programov v preveliki meri posnema nekdanjo poklicno strukturo, preveč sledi zgolj potrebam izobraževanja industrijskih in klasičnih obrtnih poklicev, Slovenija bi morala poklicno strukturo razviti predvsem v smeri novih storitvenih poklicev na področju poslovanja, upravljanja, turizma, varovanja okolja.

2.3. Povezovanje izobraževanja in dela, šole in podjetja

Sam bi si upal trditi, da se povezovanje izobraževanja in dela, šole in podjetja doslej ni razvilo prav zaradi tega, ker ni bila izdelana ustrezna strategija. Na to mi kaže dejstvo, da je njegovo uvajanje zelo različno od poklica do poklica. To na eni strani sicer kaže, kako učinkovito deluje v tem sistemu mehanizem ponudbe in povpraševanja, kar je pozitivno. Toda na drugi strani mehanizem ponudbe in povpraševanja očitno ne zagotavlja skladnega razvoja vseh poklicnih področij, kar lahko pospešuje motnje v kadrovske reprodukciji. O tem govori dejstvo, da mnogi programi ostajajo prazni, velike razlike pa so tudi v razvitosti poklicnega izobraževanja med regijami. Vse to kaže na to, da nimamo sistemske strategije in ne jasnih odgovorov na to, s katerimi ukrepi spodbujati enakomernjši razvoj tega izobraževanja.

Pri tem bi nam koristile tuje izkušnje zlasti o tem, ali večja povezanost izobraževanja in dela - šole in podjetja nudi mladim večjo gotovost v zaposlovanju. Nekatera anketna poizvedovanja med delodajalci pri nas kažejo tako in to na vseh ravneh izobraževanja: od srednjega do višjega strokovnega.

Potrebujemo strategijo za doseganje tesnejše povezanosti izobraževanja in dela, ki bi bila sprejeta v obliki dogovora med socialnimi partnerji. Cilji strategije:

- predvideti postopno rast generacije in števila programov v dualni obliki na vseh stopnjah od nižjega poklicnega do višjega strokovnega izobraževanja,
- uvajanje novih programov zlasti na področju storitvenih dejavnosti, saj je za Slovenijo trenutno značilen močan pretok zaposlovanja iz industrijske v storitveno dejavnost,
- določiti, pri katerih poklicih bo šolska oblika izobraževanja ostajala prioriteta ali edina, pri katerih bo vsaj prehodno obdobje ostala dualna oblika le dopolnitev šolski, kje pa bi ponudili samo dualno obliko,
- izdelati načrt stimulacij delodajalcem (razvoj učnih mest, projektov, mentorstva),
- zagotoviti ustanavljanje medpodjetniških centrov,
- načrtno spodbujati vpis v dualne programe (štipendijska politika, tržna nagrada ...).

3. RAZVOJ PROGRAMOV V SKLADU Z VSEBINO KVALIFIKACIJ IN RAZVOJNIMI POTREBAMI DOLOČENEGA POKLICNEGA PODROČJA: RAZMERJE DELO – POKLICNA KVALIFIKACIJA – IZOBRAŽEVALNI PROGRAM

3.1. Delo

Na področju dela potekajo v Sloveniji naslednje za izobraževanje pomembne spremembe:

- Krčita se kmetijski in industrijski, širi pa se storitveni sektor. To vpliva na hitro selitev delovne sile med njimi ter na spreminjanje dejavnosti in poklicev velikega števila posameznikov. Pojavljajo se strukturna neskladja na trgu delovne sile, ki zahtevajo vse več prekvalifikacij z namenom prezaposlovanja in ohranjanja delovnih mest.
- Tehnološko prestrukturiranje hitreg spreminjanja obstoječe tehnologije in prinaša nove, zahtevnejše. To prav tako zahteva od posameznikov spreminjanje poklicev in povečevanje usposobljenosti za opravljanje zahtevnejših del. V ospredju so nadgrajevanje znanja in specializacije.
- Propadla so nekatera velika podjetja in ostalo jih je malo, ki zmorejo sama bistveno prilagajati znanja in sposobnosti zaposlenih. Pojavilo se je veliko število malih delodajalcev, ki so pretežno odvisni od delovne sile, ki jo dobijo na trgu. Prilagajanje te delovne sile pa je odvisno predvsem od posameznikov samih in od države.
- Ob intenzivnih in vse pogostejših strukturnih spremembah postaja realna potreba po stalnem in vseživljenjskem izobraževanju in usposabljanju. To pomeni, da je treba spodbuditi tako delodajalce kot izobraževalne ustanove, da bodo omogočili vključevanje odraslih v izobraževanje, odrasle pa, da bodo te možnosti vse bolj izkoriščali.

Ugotavljamo lahko, da so na navedene izzive odreagirali predvsem razmeroma visoko izobraženi posamezniki in delodajalci, katerih vlaganje v človeške vire je omejeno na ključne delavce. Aktivnosti države, ki bi morale biti namenjene velikemu delu odrasle aktivne populacije so ostale zelo omejene. Opazne so predvsem aktivnosti Ministrstva za delo družino in socialne zadeve, ki pa so tudi usmerjene predvsem na brezposelne ali z brezposelnostjo neposredno ogrožene. Šele v zadnjem času se temu pridružuje Ministrstvo za šolstvo in šport, na primer s »Programom 5000«. Sicer pa je neposredno vlaganja države v izobraževanje odraslih preskromno, prav tako pa tudi ni ustreznih davčnih in drugih spodbud niti za posameznike niti za delodajalce.

3.2. Poklicna kvalifikacija

Poklicna kvalifikacija v smislu zahtev, ki jih mora izpolnjevati posameznik, da bi lahko vstopil v nek poklic ali v njem napredoval, je v razvitih državah poudarjena kot instrument usklajevanja med delom in izobraževanjem. Pri nas pa je zanemarjena:

- Delodajalci so ob soočanju z burnimi spremembami v sferi dela v glavnem opustili metodologijo analize dela in anticipiranja izobraževalnih potreb. Menijo, da jih analiza dela preveč veže na obstoječo strukturo dela in povečuje rigidnost delovne sile. Pri tem zanemarjajo dejstvo, da so tudi za prilagodljivo delovno silo značilne določene ključne kvalifikacije (obvladovanje materinega in tujih jezikov, komuniciranje, informatična znanja, delo v skupinah), ki se nenehno dopolnjujejo. Na drugi strani se soočajo s pomanjkanjem specifičnih strokovnih znanj, ki jih razpoložljiva

delovna sila nima in jih postfestno poskušajo nadoknaditi z različnimi programi usposabljanja. Poklicne kvalifikacije pri delodajalcih so trenutno predvsem sredstvo odčitavanja poklicne usposobljenosti zaposlenih.

- Šolska sfera med poklicnimi kvalifikacijami, izobraževalnimi programi in pripadajočimi izobrazbenimi nazivi ne vzpostavlja potrebnih razlik. V tem smislu se ji poklicna kvalifikacija kaže kot nepotrebna, češ da jo ustrezno nadomešča izobrazbeni naziv.
- Nomenklatura poklicev, ki jo je vzpostavila država kot instrument povezovanja dela in izobraževanja naj bi nadomestila navedene pomanjkljivosti s tem, da so njen osrednji del standardi znanja – poklicne kvalifikacije. Vendar njeno oblikovanje in uporabo spremlja nekaj težav:
 - Vezana je na Standardno klasifikacijo poklicev (SKP). To pomeni, da načeloma izključuje nove kvalifikacije oziroma poklice, čemur naj bi bila v prvi vrsti namenjena. Četudi je ob pripravi nomenklature mogoče dati pobudo za dopolnitev SKP, je ta postopek prepočasen. Tako nomenklatura ostaja preveč rigidna in premalo v prihodnost obrnjena instrument.
 - Nomenklature v sodelovanju s Centrom za poklicno izobraževanje (CPI) pripravljajo komisije, v katerih so v glavni vlogi predstavniki delodajalcev s posameznih področij ter predstavniki ustreznih šol. Delojemalci imajo pri tem dokaj obrobno vlogo. Komisije za nomenklaturu so neobhodne za uskladitev interesov med socialnimi partnerji. Vendar pa od njih ne moremo pričakovati strokovne priprave poklicnih kvalifikacij. Manjkajo strokovne podlage, ki bi jih morala zagotavljati sistematična analiza razvoja poklicev. CPI za to nalogo še ni ustrezno usposobljen, druge specializirane institucije za to področje pa tudi nimamo.

Predlogi:

- Pospešiti vlaganja v izobraževanje odraslih: infrastruktura, svetovanje, davčne in finančne spodbude.
- Spodbujati analizo dela in ugotavljanje izobraževalnih potreb pri delodajalcih.
- Razrahljati vez med SKP in pripravo nomenklature poklicev. Oblikovati enotno metodologijo priprave nacionalnih standardov znanja.
- Povečati vlogo sindikatov v tem procesu.
- Razvijati strokovne institucije, ki bodo sposobne razviti in uporabljati metode za analitično in razvojno delo na tem področju: ugotavljanje izobraževalnih potreb, anticipacija razvoja poklicev in poklicne strukture, oblikovanje poklicnih standardov oziroma kvalifikacij in spodbujanje razvoja novih poklicev.

3.3 Integracija izobraževanja za več poklicev – kvalifikacij

Tako rešitev narekuje več razlogov:

- Slovenski prostor je premajhen, da bi lahko vzpostavili visoko razvejano in hkrati dovolj kakovostno ter stroškovno sprejemljivo začetno izobraževanje. Zmanjka nam obojega: usposobljenih pedagoških kadrov in učencev.
- Navedena dinamika sprememb v sektorski, tehnološki in poklicni strukturi narekuje široko usposobljene kadre, ki bodo zaposljivi na različnih področjih oziroma pri različnih delih. To je objektivno gledano tudi v interesu delodajalcev. Med širino in specializacijo se je v začetnem izobraževanju za mlade zato treba odločiti za prvo. To pa ne pomeni, da smemo iz poklicne narediti splošno šolo in v programih povečevati delež splošno izobraževalnih predmetov. Pomeni le, da je treba učence seznaniti s spremembami in jih čim bolj usposobiti za več poklicev.

- Taka naravnost izobraževanja je tudi v interesu mladih. S tem se izognejo ujetosti v ozke poklicne prostore, iz katerih je izhod tem lažji čim širše je njihovo znanje.

Slabosti:

- Delodajalci se pritožujejo nad prešibko usposobljenostjo diplomantov za opravljanje konkretnih del. Obstaja stalen pritisk po drobljenju izobraževalnih programov. Navedene težave se zaostrejejo, ker je neurejen sistem krajših oblik izobraževanja in usposabljanja, ki nimajo javne veljave oziroma ker nimamo sistema oblikovanja in potrjevanja poklicnih kvalifikacij.
- Nevarnost, da bi širino poklicne izobrazbe oziroma usposobljenosti razumeli kot povečevanje deleža splošnih znanj na račun znanj in spretnosti potrebnih za konkretno delo.
- Nastopajo težave v izvedbi izobraževalnega programa v pogledu organizacije kakovostnega usposabljanja za različna praktična dela. Potrebno je zagotoviti več raznovrstne opreme oziroma raznovrstnih učnih mest. Vendar te težave nastopajo bolj z vidika posamezne šole kot z vidika celotnega izobraževalnega sistema.

Predlogi rešitev:

- Čeprav so programi širši in se izobraževanje in usposabljanje izvaja povezano za več poklicev, se je posameznim poklicem mogoče približati z uvedbo izobraževalnih smeri, modulov, izbirnih predmetov. Preglednost/transparentnost poklicne usposobljenosti pa je mogoče povečati z dopolnjevanjem nazivov ali z izdajanjem posebnih dodatkov (supplement) k spričevalom, ki podrobneje opredeljujejo poklicno usposobljenost.
- Delodajalce je treba finančno spodbujati za prevzem dela odgovornosti za dodatno praktično usposobitev diplomantov in za dualni sistem izobraževanja. To vlogo naj bi prevzemali tudi medpodjetniški izobraževalni centri (MIC).
- Dodatno usposobljenost pri delodajalcih oziroma v MIC po pridobljeni stopnji formalne izobrazbe je treba obravnavati kot izpopolnjevanje, specializacijo oziroma pridobitev poklicne kvalifikacije, ki jo je mogoče tudi certificirati.
- Za nekatera specifična delovna področja je treba razmišljati o povezovanju z izobraževalnimi institucijami in delodajalci v tujini z namenom praktičnega usposabljanja.

3.4. En program – en naziv

To načelo je v nasprotju s prej navedenim. Čeprav vsebuje nekatere organizacijske prednosti, kot so enostavnejša izvedba vpisa in enostavnejši administrativni postopki, ima preveč slabosti:

- spodbuja pritiske po drobljenju izobraževalnih programov,
- če so programi širši, ne dajejo vpogleda v njihovo vsebino oziroma v strukturo kvalifikacij diplomantov,
- zaradi navedenega se povečuje nezadovoljstvo delodajalcev.

Predlogi rešitev: glej prejšnji razdelek.

3.5. Modularizacija izobraževalnih programov

Sistem izobraževanja, še posebej začetnega, praktično ne pozna modulov. Razumevanje modulov je omejeno na organizacijo izvedbe izobraževalnih programov, ki jo je mogoče prilagajati spreminjajočim se razmeram. Vendar se tudi tako razumljeno modulariranje

programov ne pojavlja. Tudi zaradi tega je vključevanje odraslih v šole, ki izobražujejo mladino skromno in priznavanje predhodnih znanj zelo restriktivno. Ena glavnih prepek za modulno oblikovanje programov je predmetna zasnovanost programov in na tem temelječe preverjanje znanj. Čeprav je bil v kurikularni prenovi poudarjen prehod od snovnega k ciljnemu načrtovanju programov, ki omogoča tudi opuščanje ostre predmetne razdelitve, so premiki k problemski zasnovanosti programov zelo omejeni.

Predlogi rešitev:

- obstoječe izobraževalne programe oblikovati v module oziroma dele programov,
- oblikovati nove izobraževalne module, ki bodo ustrezali novim poklicnim standardom oziroma kvalifikacijam,
- moduli naj bodo problemsko in ne predmetno zasnovani. To velja tudi za preverjanje znanj,
- modulno zasnovane programe uporabiti kot podlago za reorganizacijo izobraževanja: priznavanje uspešnih in vračanje le v neuspešno zaključene module, odpiranje šol odraslim, ki lahko vstopajo le v posamezne module in ne nujno v celotne programe itd,
- razvijati in razširjati je treba službo za poklicno in izobraževalno svetovanje.

4. RAZVOJ POKLICNEGA IZOBRAŽEVANJA V POGOJIH TRŽNEGA GOSPODARSTVA

Tržno gospodarstvo je tudi na področju poklicnega izobraževanja sprožilo nekatere pozitivne spremembe:

- Posamezniki so se začeli bolj zavedati pomena znanja in usposobljenosti. Motivacija za izobraževanje se je povečala. To je opaziti tako pri vključevanju mladih v šole, zlasti v nadaljevalno izobraževanje, kot tudi pri zaposlenih, ki so pripravljeni več vlagati v razvoj svojih sposobnosti.
- Delodajalci so se v odnosu do izobraževanja začeli obnašati bolj racionalno. Povečujejo vlaganja v znanje in sposobnosti tistih zaposlenih, ki so zanje ključni in ki jih zaradi specifičnosti tehnologije ne dobijo na zunanjem trgu delovne sile (primarni interni segment). Prav tako vlagajo v tista znanja, ki jih zahtevajo nove tehnologije in jih diplomanti, ki prihajajo iz šol nimajo oziroma jih šole posredujejo s prevelikim zaostankom (primarni in sekundarni interni segment trga delovne sile). Posledica tega je povečano povpraševanje po izobraževalnih storitvah in povečan interes delodajalcev za razvoj poklicnega izobraževanja. Na drugi strani pa delodajalci, kjer je le mogoče, znižujejo stroške za izobraževanje in usposabljanje. To je zlasti mogoče v primeru kadrov, ki jih je dovolj na zunanjem trgu (eksterni segment trga delovne sile). Tako so podjetja zelo zmanjšala obseg štipendiranja, vse bolj se poslužujejo prožnih oblik zaposlovanja, ki omogočajo hitro najemanje in odpuščanje delavcev brez velikih stroškov in vlaganj za organizacijo ter se namesto zaposlovanja zatekajo h kupovanju storitev. Strategije zniževanja stroškov za izobraževanje in usposabljanje so zlasti značilne za male delodajalce.
- Kot odgovor na povpraševanje posameznikov, podjetij in zavoda za zaposlovanje po izobraževalnih storitvah ter zaradi liberalizacije trga se je povečala ponudba izobraževalnih storitev, in sicer tako s strani javnih zavodov, kot tudi s strani zasebnih izobraževalnih agencij.

Povečevanje vpliva trga na tem področju ni povsem neproblematično:

- Racionalno obnašanje delodajalcev začenja marginalizirati tiste skupine posameznikov, katerih sposobnosti na trgu delovne sile niso posebej iskane oziroma tiste, ki sploh niso poklicno usposobljeni. Ti se često znajdejo na zavodu za zaposlovanje in so odvisni od pomoči države. Med brezposelnimi jih je skoraj polovica, ki nimajo formalne poklicne usposobljenosti.
- Delodajalci, ki so pod stalnim pritiskom novih tržnih in tehnoloških zahtev tudi na internih trgih delovne sile še ne reagirajo dovolj anticipativno. Sposobnosti zaposlenih prilagajajo postfestno, ne da bi se dovolj posluževali načrtovanja sprememb v poklicni strukturi in v kvalifikacijah ter ugotavljanja izobraževalnih potreb.
- Delodajalci pogosto dajejo prednost ozki usposobljenosti za opravljanje konkretnih delovnih nalog. To pa znižuje možnosti za mobilnost zaposlenih med delovnimi mesti. V primeru večjih strukturnih sprememb ti postanejo ujetniki določenih segmentov trga delovne sile, za obstoječe delodajalce neuporabljivi in zato problem države oziroma zavoda za zaposlovanje. Ta problem je v Sloveniji primerjalno še večji, ker je trg delovne sile zelo omejen (posamezni poklici se pojavljajo v razmeroma majhnem številu), regionalna mobilnost pa je tudi neizrazita.
- Ponudba izobraževalnih storitev s strani velikega števila najrazličnejših agencij povečuje netransparentnost izobraževalnega trga zlasti v pogledu kakovosti izobraževanja.

Predlogi rešitev gredo predvsem v smeri ustrezne državne regulative:

- Delodajalce je treba z davčnimi, finančnimi in zakonskimi instrumenti spodbujati k temu, da vključujejo v usposabljanje širši krog zaposlenih oziroma da povečujejo funkcionalno fleksibilnost

zaposlenih na račun numerične. Ena od možnih oblik je, da se jih pritegne k ustanavljanju MIC-ov.

- Delodajalce je treba z davčnimi, finančnimi in zakonskimi instrumenti spodbujati k delitvi odgovornosti za poklicno usposabljanje z državo. Odgovornost države je dovolj široko izobraževanje in usposabljanje. Delodajalci pa naj bi z vključevanjem v dualni sistem, s krajšimi oblikami izobraževanja in usposabljanja zaposlenih ter z usposabljanjem na delovnih mestih skrbeli za sodobna funkcionalna znanja.
- Posameznike je treba z davčnimi in finančnimi sredstvi spodbujati k vključevanju v izobraževanje in usposabljanje.
- Spodbujati je treba aktivnejše delovanje sindikatov na tem področju.
- Država mora sama poleg odgovornosti za začetno poklicno izobraževanje zlasti:
 - skrbeti za poklicno usposabljanje brezposelnih in drugih posameznikov s sekundarnega eksternega segmenta trga delovne sile,
 - skrbeti za razvoj sistema poklicnih kvalifikacij vključno s certificiranjem izven formalnega izobraževanja pridobljenih znanj,
 - vlagati v razvoj stroke, ki bo sposobna nuditi kakovostne storitve na področju razvoja poklicev, kvalifikacij in izobraževalnih programov tako delodajalcem kot šolam in posameznikom,
 - oblikovati standarde kakovosti izobraževalnih storitev.

5. KOMPATIBILNOST Z EVROPSKIMI SISTEMI

Iz sedanjih razvojnih trendov lahko ugotavljamo mnoge skupne značilnosti systemske ureditve poklicnega in strokovnega izobraževanja v različnih evropskih državah, zlasti še v EU, čeprav so sistemi med seboj zelo različni. V naših prizadevanjih za prenovo systemske ureditve poklicnega izobraževanja, ki smo jo začrtali leta 1992 na nacionalnem posvetu socialnih partnerjev, je bilo opredeljeno, da naj se izhodišča za novo ureditev oblikujejo na pozitivnih dosežkih lastne tradicije in na implementaciji skupnih načel oziroma značilnosti razvoja poklicnega in strokovnega izobraževanja v državah EU, ki dopolnjujejo razvojne posebnosti naše tradicije. Med načela, ki smo jih sprejeli smo uvrščali zlasti:

- primerljivost (kompatibilnost) kvalifikacij in stopenj izobrazbe,
- razvoj poklicnega izobraževanja kot sestavine tržno usmerjene ekonomije ter razvoj socialnega partnerstva,
- povezovanje izobraževanja in dela, šole in podjetja.

5.1. Primerljivost (kompatibilnost) kvalifikacij in stopenj izobrazbe

Naš sistem klasifikacij stopenj izobrazbe in stopenj zahtevnosti dela se še vedno opira na tako imenovano klasifikacijsko lestvico, ki se je oblikovala ob koncu 70-tih let in pozna osem stopenj strokovne izobrazbe oziroma zahtevnosti dela, če upoštevamo še podstopnji, na kateri se delita visoka izobrazba in magisterij pa celo devet. V zadnjem obdobju se naš izobraževalni sistem vse bolj pogosto primerja s ISDCEDovo lestvico, zaradi česar nastaja kar nekaj težav zlasti pri predstavljanju sedanjih stopenj poklicnega izobraževanja in zahtevnosti doseženih kvalifikacij. Upošteva se zahtevnost dela, za katero izobražujejo programi na posameznih stopnjah in zahtevnost izobraževanja, je v našem sistemu mogoče govoriti o naslednjih kvalifikacijskih oziroma izobrazbenih stopnjah:

- Nižja poklicna izobrazba (kvalifikacija): dve do tri letno izobraževanje po obvezni osnovni šoli. V praksi traja izobraževanje dve leti, omogoča pa izobraževanje za specializirana dela (zidar za ometavanje, polagalec keramike) oziroma za asistenco v delovnem procesu (pomočnik peka, mizarja ...). Izobraževanje se konča z zaključnim izpitom. Nižja srednja šola je namenjena tudi delu populacije, ki ni uspešno končala vseh osem (devet) razredov obvezne osnovne šole. Absolventi teh ne morejo neposredno nadaljevati šolanja za višje stopnje izobrazbe oziroma kvalifikacije, lahko pa se vpišejo v srednjo poklicno ali srednjo strokovno šolo, s čimer se jim odpirajo možnosti do višjih stopenj izobrazbe.
- Srednja poklicna izobrazba (kvalifikacija): tri do štiri letno izobraževanje za standardne poklice širokega profila (pek, mizar, zidar). Standard tega izobraževanja pa je usposobitev za samostojno poklicno delo v vseh fazah delovnega procesa (informiranje, načrtovanje, odločanje izvedba, evalvacija). Izobraževanje se konča z zaključnim izpitom. Absolventi lahko nadaljujejo izobraževanje za mojstra (delovodjo ali poslovodjo) v svoji stroki, lahko pa tudi po dvoletnem programu pridobijo srednjo strokovno izobrazbo "tehnika". Zakon jim tudi omogoča, da se vpišejo v višjo strokovno šolo, ki predstavlja obliko postsrednjega neuniverzitetnega izobraževanja, če imajo najmanj tri leta delovnega staža in opravijo izpit iz splošnoizobraževalnih predmetov iz poklicne mature.
- Srednja strokovna izobrazba (kvalifikacija): izobraževanje traja 4 lahko pa tudi 5 let (v praksi doslej poznamo le štiriletno strokovno izobraževanje) in omogoča usposobitev za poklice na ravni "tehnika". To v večini primerov pomeni usposobitev za delov v pripravi in kontroli delovnih procesov, deloma tudi za organizacijo dela. Izobraževanje se konča s poklicno maturo in omogoča

neposredni dostop do višjega in visokega šolstva, z dodatnim izpitom iz enega maturitetnega predmeta pa tudi do visokošolskih programov univerzitetnega tipa v isti stroki.

- Višja strokovna izobrazba (kvalifikacija): je sestavni del terciarnega (postsrednjega) izobraževanja; študij traja do dve leti (v praksi trajajo vsi programi dve leti) in najmanj en semester se izvaja v obliki praktičnega izobraževanja. Usposablja pa za visoko zahtevna dela v stroki ter za dela v organizaciji in vodenju ter marketingu. Zaključi se z diplomom, ki daje nazive na ravni "inženirja"; absolventom je omogočen z diferencialnimi izpiti prehod v višji (drugi) letnik visokega strokovnega izobraževanja.
- Visoka strokovna izobrazba: je sestavni del terciarnega (postsrednjega) izobraževanja; traja do 4 leta (v praksi je večina študijskih programov triletnih, dva pa sta štiriletna); najmanj en semester študija se izvaja v obliki praktičnega izobraževanja. Usposablja za visoko strokovna dela in dela v organizaciji ter vodenju delovnih procesov. Konča se z diplomom in omogoča pridobiti nazive na ravni "diplomiranega inženirja". Možen je prehod v višji letnik univerzitetnega študija z diferencialnimi izpiti in neposreden dostop do podiplomskega študija (specializacija, magisterij).
- Univerzitetna izobrazba: traja najmanj 4 in največ 6 let (v praksi večina študijskih programov traja 4 leta, v tehniki 4,5 let, medicina, veterina pa 6 let). Konča se z diplomom in omogoča pridobiti naziv z oznako "univerzitetni diplomirani" ter navedbo stroke ("inženir", "ekonomist" ...). Omogoča neposreden dostop do vseh oblik podiplomskega študija (specializacij, magisterijev in doktorata).

Težave pri usklajevanju naših izobrazbenih stopenj s stopnjami iz mednarodne standardne klasifikacije izobraževanja (ISCED-ovo lestvico) so zlasti naslednje:

- Nižjo in srednjo poklicno izobrazbo naj bi razvrščali v isto kategorijo po ISCED-u, to je v 3C. Čeprav je nižja poklicna izobrazba po standardih znanja in zahtevnosti dela bistveno različna od srednje poklicne izobrazbe, vendarle pomeni nadgradnjo splošne izobrazbe, pridobljene v času obveznega šolanja. Upošteva dejstvo, da prihajajo v nižjo poklicno šolo tudi dijaki z najmanj 6. razredom osnovne šole, so programi nižje poklicne šole sestavljeni tako, da omogočajo pri splošnoizobraževalnih predmetih ponavljanje in ob tem poglobljanje osnovnošolske izobrazbe, znanje pa se razširja na strokovnem področju in to posebej področju praktičnega izobraževanja. Nižja poklicna izobrazba je v vsakem primeru nadgradnja prve stopnje izobraževanja, ne glede na to, da se v to izobraževanje lahko vključujejo učenci tudi če niso končali vseh 8 (9) razredov osnovne šole. Hkrati pa tem učencem dodaja znanje, ki jim odpira pot do zahtevnejših stopenj poklicnega izobraževanja (pravica do vpisa v srednje poklicno in srednje strokovno izobraževanje). Glede na vse to se predlaga uvrščanje nižje in srednje poklicne izobrazbe v isto kategorijo po ISCED-u.
- Za naše pojmovanje je neobičajno razvrščanje istih izobrazbenih stopenj v različne izobrazbene kategorije (poklicni tečaj v stopnjo 4B po ISCED-u, čeprav je poklicni tečaj le druga pot do spričevala, ki je enakovredno spričevalu v ustrezni srednji strokovni šoli (razvrščeni v 3B) in daje enake pravice pri zaposlovanju in neposrednem vključevanju v nadaljnji študij. Enako velja za razvrstitev mojstrskega izpita v stopnjo 4C, ali pa za razvrščanje diferencialnih izpitov, ki jih opravljajo absolventi poklicnih šol in mojstri, v kategorijo 4B, oziroma absolventov maturitetnega tečaja v 4A, medtem ko se maturanti gimnazije razvrščajo v 3A.

Poudariti je treba, da v tem primeru ne gre za novo stopnjo izobrazbe, temveč za kategorijo izobrazbe, ki pomeni nadgradnjo katerekoli od temeljnih oblik srednjega izobraževanja. To je ena od značilnosti ISCED-ove lestvice kvalifikacij oziroma izobrazbe, ki noče biti tradicionalno razumljena lestvica izobrazbenih stopenj, kot smo jih vajeni v zadnjih desetletjih ob tako imenovani kvalifikacijski lestvici v Sloveniji. Tu gre bolj za kategorizacijo izobrazbe v določene kategorije, ki se med seboj res razlikujejo po vertikalni razslojenosti, kar označujejo v ISCED-ovi lestvici numerične oznake od 1 do 6. Hkrati pa se s črkami A, B, C označuje dosežena izobrazba kvalitativno, pri čemer A pomeni »akademsko« linijo (priprava na univerzitetni študij), B strokovno-praktično usmerjeno linijo ali linijo izobraževanja, ki

vodi do dvojne klasifikacije (priprava na zaposlitev in nadaljnji strokovni študij), C pa izobraževanje za zaposlitev.

Seveda ni mogoče reči, da ISCED-ova klasifikacija nima značaja vertikalnega razvrščanja izobrazbe, ki spominja na našo klasifikacijsko lestvico. V tem pomenu je vsekakor mogoče razumeti stopnje označene s številkami, kar postaja v zadnjih letih aplikacije ISCED-ove lestvice vedno bolj razvidno. V določeni meri pa to velja tudi za ISCED-ov črkovni sistem, zlasti v postsrednjem izobraževanju oznaki A in B hočeš nočeš implicirata tudi stopenjsko razumevanje.

Največ dilem je z interpretacijo ISCED-ove stopnje 4. Po sedanjih tolmačenjih in razvrščanjih (publikacija Vzgoja in izobraževanje v Republiki Sloveniji 1999, MŠŠ, Enota Eurydice) naj bi bile razvrstitve med 3. in 4. stopnjo naslednje:

- 3C: nižje in srednje poklicno izobraževanje,
- 3B: srednje strokovno in poklicno-tehniško izobraževanje,
- 3A: srednje splošno izobraževanje (splošne in strokovne gimnazije),
- 4C: mojstrski izpit,
- 4B: poklicni tečaj ter diferencialni izpit iz splošnoizobraževalnih predmetov za vpis v višje strokovne šole,
- 4A: maturitetni tečaj.

Posledice takšne razvrstitve se takoj pokažejo tudi v postsrednjem izobraževanju, kjer so za celotno izobraževanje od višjega do podiplomskega preostale po ISCED-ovi klasifikaciji samo še tri stopnje: 5A, 5B in 6. Če torej pristajamo na to, da naše izobraževalne programe razvrščamo na način, kot je zgoraj prikazan pomeni, da smo 3., 4. in 5. letno srednje izobraževanje (če zanemarimo obliko izobraževanja) razvrstili v “šest stopnic”. Gostota “stopnic” je zelo velika in do razvrstitve na posebno stopnjo prihajajo zato tudi izobrazbene forme, ki si po naravi našega sistema tega ne zaslužijo (diferencialni izpiti). Obratno pa se zgodi na postsrednji stopnji.

V že citiranem viru MŠŠ-ja so namreč študiji od višjega strokovnega do doktorata po stopnjah razvrščeni takole:

- 5B: višje in visoko strokovno izobraževanje ter celo specialistični podiplomski študij,
- 5A: univerzitetno izobraževanje in magistrski študij,
- 6: doktorski študij

Postsrednje izobraževanje obsega 2, 3-4, 4-6 letno dodiplomsko potem pa še 2-4 letno podiplomsko izobraževanje. Skupen razpon je torej od 2 do 10 let, če štejem najkrajše in najdaljše šolanje, ki bi ga predstavljal doktorat v medicini. Takoj je na prvi pogled mogoče opaziti, da razvrstitve ne odražajo našega izobraževalnega sistema. Zdi se, kot bi takšna klasifikacija izobrazbenih stopenj izhajala zgolj iz “šolskega modernizma”, če tako označim “moderne” šolsko-sistemske zamisli, ki skušajo z različnimi možnostmi spodbujati izobraževanje po srednji šoli in odpirati srednješolcem različne poti do postsrednjega izobraževanja. Zato je tako razkošno razumljena 4. stopnja s tremi podstopnjami, od katerih je

samo ena namenjena poklicni (strokovni) dokvalifikaciji, dve pa predstavljata pripravo udeležencev na vstop v visoko strokovno ali pa tudi v univerzitetno izobraževanje.

Seveda pa je takšna klasifikacija manj primerna z vidika funkcije, ki jo ima izobrazba, kot eden od elementov v ponudbi na trgu delovne sile. Očitno je tudi, da je takšna razvrstitev izobrazbenih stopenj povsem neprimerna za določanje tarifnih razredov v predpisih s področja plač in tarifnih pogodbah.

6. ZAGOTAVLJANJE TEMELJNE POKLICNE OZIROMA STROKOVNE IZOBRAZBE VSEM

Ena temeljnih kritik starega sistema poklicnega in strokovnega izobraževanja je bila v tem, da ni zagotavljal možnosti za pridobitev formalne poklicne izobrazbe celotni generaciji. V stari ureditvi poklicnega in strokovnega izobraževanja so bili po osemletni osnovni (obvezni) šoli mladini na voljo poleg programov za pridobitev izobrazbe tudi programi usposabljanja, ki niso dajali stopnje izobrazbe, pač pa ji omogočali usposobitev za poklicno delo. Osebe, ki so te programe končale, so bile registrirane kot osebe brez strokovne izobrazbe. V prenovljenem sistemu, ki temelji na zakonskih rešitvah iz leta 1996, so se ti programi usposabljanja odpravili z namenom, da se celotni generaciji zagotovi poklicna izobrazba. Čeprav ni bila s tem hkrati podaljšana šolska obveznost, je v ozadju takšne ureditve bilo prepričanje, da so aspiracije za pridobitev poklica med mladimi in prebivalstvom dovolj velika spodbuda.

Drug pomemben razlog za to, da je veliko mladih ostajalo v starem sistemu brez poklicne in strokovne izobrazbe, je bil visok osip in to zlasti v poklicnih šolah. Zaradi tega je število mladih brez poklicne izobrazbe v Sloveniji ob koncu 90-ih let relativno visoko, saj dosega v posameznih regijah (priobalna, pomurska, zasavska regija) med 45% in 50% zaposlenega prebivalstva. Takrat se je ocenjevalo, da je razlogov za tako velik osip veliko. Med njimi so zlasti nerazvitost poti do temeljne poklicne izobrazbe za nižje ravni zahtevnosti, rigidnost samega šolskega sistema in nezadostnost motivacijskih mehanizmov za spodbujanje izobraževanja zaposlenih in drugih odraslih.

Na podlagi spoznanj pri oblikovanju izhodišč za novo sistemsko ureditev poklicnega in strokovnega izobraževanja so bili za odpravo teh slabosti postavljeni štirje strateški sistemski cilji:

- razviti programsko ponudbo v poklicnem izobraževanju, ki bi omogočila uspešno izobraževanje vsem mladim in odprte možnosti za poklicno izobraževanje šolsko neuspešni mladini in tudi tistim, ki v času šolske obveznosti ne dokončajo uspešno vsem osem razredov osnovnega šolanja,
- razviti možnosti za didaktično prenovo poklicnega izobraževanja, razviti in uvajati metode, ki temeljijo na izkustvenem učenju, na posredovanju teorije skozi praktično izobraževanje,
- usposobiti učitelje za delo z zelo heterogenimi razredi, saj se učenci v oblikah izobraževanja, ki vodijo do najenostavnejših poklicev med seboj najbolj razlikujejo po sposobnostih, motiviranosti in interesih,
- razviti različne oblike bazičnega poklicnega izobraževanja zaposlenih in posebne možnosti poklicnega izobraževanja za brezposelne in druge odrasle.

S tem je bilo povezano tudi načelo, da mora sistem zagotoviti pogoje in realne možnosti, da se lahko vsak, ki je končal osnovnošolsko obveznost tudi ustrezno poklicno izobrazi.

Nevarnosti: visok osip, ni ustrezne programske ponudbe za manj zmogljive in manj uspešne dijake.

Predlogi: Ponovno preverjanje izobrazbenih standardov v nižjih in srednjih poklicnih šolah, zmanjšati prepad med zasnovano splošnoizobraževalnih predmetov, strokovno-teoretičnimi predmeti in praktičnim izobraževanjem, razviti programske rešitve za tesnejše povezovanje teoretičnega in praktičnega pouka, razviti didaktične koncepte poučevanja teorije ob praktičnem delu (izkustveno učenje), razviti inovacijske projekte za uporabo aktivnih metod.

Sedanje stanje: Na podlagi spremljanja uspešnost generacij v srednjih šolah je mogoče ugotoviti, da se stanje v večji prehodnosti dijakov in vajencev ni bistveno izboljšalo. Podatki kažejo, da znaša povprečen osip v vseh srednjih šolah 13%, najnižji je v gimnaziji, kjer se letno giblje okoli 6%, najvišji na v poklicnih šolah, kjer v posameznih primerih zlasti dualnega sistema uspešno končuje posamezen letnik komaj 67% vajencev. Podobno tudi med nižjimi srednjimi šolami najdemo določene izobraževalne programe (pomožna šivilja), v katerih kar 36% mladih ne konča šolanja in ga predčasno zaradi neuspešnosti ali kakih drugih socialnih razlogov zapusti. Povprečen osip v dualnem (ali prej obrti prilagojenem) sistemu znaša okoli 26%, kar je ugotovljeno na podlagi petletnega spremljanja vpisane generacije, medtem ko je osip v nižji poklicni šoli (ali v ustreznih prejšnjih oblikah izobraževanja) okoli 30%. Osip je izračunan kot delež dijakov, ki niso končali šolanja pet let po vpisu. Podrobnejše podatke iz obdobja 1991-96 je mogoče najti v Poročilu o poklicnem in strokovnem izobraževanju in usposabljanju v Sloveniji, 1998 (Nacionalni observatorij Slovenije za poklicno in strokovno izobraževanje, Ljubljana).

Glede na povečan obseg praktičnega pouka v prenovljenih programih, ki obsega od 60% do 75% obsega ur celotnega programa, se je pričakovalo, da so programi v tem pogledu bolj prilagojeni posebnostim in interesom dijakov.

Vendar se ta pričakovanja niso povsem izpolnila. Zadnji podatki, ki jih kažejo evalvacijska poročila, ugotavljajo, da bi se stanje sicer lahko nekoliko izboljšalo, vendar je osip, ki ga je mogoče napovedovati v prihodnje za poklicne šole nesprejemljiv, posebej še za nižje poklicno izobraževanje. Tako kot pred prenovo programov se selekcija v poklicnem izobraževanju opravlja pri splošno-izobraževalnih in strokovno-teoretičnih predmetih. Vrsta podatkov dualnega sistema, pridobljenih v letu 1998/99, kaže, da je uspeh pri praktičnem izobraževanju praktično 100% (izjema je samo avtomehanik), medtem ko znaša letni osip pri splošno-izobraževalnih in strokovno-teoretičnih predmetih okoli 10%. Tako lahko napovemo, da bo tudi generacijski osip v dualnem sistemu še vedno previsok. To pomeni, da ne bo bistvenega napredka v primerjavi z osipom v izobraževanju, prilagojenem za obrt, saj je z določenim tveganjem mogoče napovedovati osip med 20% in 25%.

Vzroki za takšno stanje so delno jasni že iz zgoraj navedenih deležev. Nesporno največ prispevajo k osipu v poklicni šoli splošno-izobraževalni in strokovno-teoretični predmeti. Po podatkih, s katerimi sem razpolagal, skoraj obe skupini predmetov enakomerno. Neposredne vzroke bi smeli iskati v previsoki zahtevnosti teh predmetov in neuskkljenosti vsebin in ciljev z naravo poklicnega izobraževanja ter zmogljivostmi učencev.

Že ob sprejemanju programov je bila naročena primerjalna analiza, ki naj bi pokazala, ali so standardi splošne izobrazbe in strokovne teorije v naših nižjih in srednjih poklicnih šolah primerjavi s standardi v drugih evropskih državah. Izraža se utemeljen dvom v to.

Seveda je treba priznati, da so vzroki osipa kompleksnejši. Med njimi bi navedli zlasti naslednje:

- Cilji in vsebine splošno-izobraževalnih in teoretičnih predmetov so neprimerni in prezahtevni. Sondažne raziskave med učitelji so pokazale, da ne morejo uresničiti ciljev in doseči postavljenih standardov. Bistvena je pripomba, da pri ciljih in vsebinah ne gre toliko za zahtevnost kot za abstraktnost. Katalogi znanj naj bi bilo izdelani po vzoru gimnazijskih katalogov, ki naj bi bili primerni predvsem, dijaku z razvitimi sposobnostmi za abstraktno mišljenje, neprimerni pa dijaku, ki so bolj usmerjeni k operativnemu mišljenju.
- Pomemben vir težav je metodično pomanjkljiva usposobljenost učiteljev, zato ne uspejo prilagoditi pouka učnim zmožnostim in osebnostnim posebnostim dijakov. Prevladujejo

tradicionalne metode pouka in učenja, poleg tega pa primanjkuje učbenikov, pa še tisti, s katerimi učenci razpolagajo, niso zasnovani na metodah samostojnega učenja.

- Učitelji so v glavnem pomanjkljivo pedagoško in psihološko pripravljene za poučevanje dokaj heterogene populacije, ki ima tudi vedenjske in osebnostne težave. Poleg tega so oddelki pogosto kombinirani in vključujejo mladino s posebnimi potrebami.
- V dosednji prenovi je programska ponudba na ravni nižje srednje šole preveč skopa, še vedno so mnogi poklici na tej ravni, za katere bi lahko pripravili ustrezne izobraževalne programe in tako razširili ponudbo zlasti za manj učno zmogljive učence.
- Doslej na ravni nižje poklicne šole niso pripravljene programi za dualno organizacijo izobraževanja, čeprav predstavniki nekaterih panog navajajo pozitivne izkušnje z delovnim usposabljanjem oziroma delovno prakso dijakov. Ta oblika ima številne prednosti, ker mladega človeka vključuje v delovno okolje in socialno sredino, kjer lahko doživlja samopotrđitev in ugodno izkustvo v poklicnem učenju. Seveda obstajajo tudi možnosti negativnih vplivov, vendar menimo, da bi kazalo poskusiti z dualnim sistemom za izobraževanje nekaterih ozkih poklicnih profilov.

V prenovljenem sistemu poklicnega izobraževanja smo teoretično sicer vzpostavili pogoje, da bi lahko ponudili programe poklicnega izobraževanja celotni generaciji, ki končuje obvezno šolanje, toda kot smo ugotovili, uspešnost sistema v celoti se ni izboljšala. Še vedno preveč mladih stopa v življenje brez poklicne izobrazbe. Osip v poklicnih šolah tako nižjih kot srednjih je gotovo eden od temeljnih vzrokov, da zastavljeni cilj ni bil uresničen. Vzroki za osip so zelo kompleksni in jih lahko razvrstimo v sistemske, programske in organizacijsko-didaktične, povezani pa so tudi s strokovno in pedagoško-psihološko usposobljenostjo učiteljev. Odpravljanje osipa zlasti na stopnji poklicnega izobraževanja pa tudi v srednjih strokovnih šolah je zato zelo zahtevna naloga, posebno če želimo ohraniti sedanje izobrazbene standarde.

Predlog: razviti je treba nacionalni projekt, katerega cilj bi bilo odpravljanje osipa v srednjem izobraževanju. Projekt bi moral biti usmerjen v dva strateška cilja:

- zmanjšanje osipa v srednjih strokovnih in splošnih šolah,
- odprava osipa v poklicnih šolah.

Glede na vzroke osipa bi morali v projektu načrtovati aktivnosti v več smereh.

Na programski ravni:

- Dopolniti je potrebno izobraževalno ponudbo in to tako v nižji kot srednji poklicni šoli, razviti je treba atraktivnejše programe zlasti na področju storitvenih dejavnosti, saj bi se tako izobraževalna ponudba prilagodila premikanju delovne sile iz industrijskega v storitveni sektor.
- Posebej je treba razširiti ponudbo za izobraževanje deklet in razviti programe, ki omogočajo splošno poglobljanje znanja in pripravo na življenje ter so lahko celo bližje konceptu splošne srednje šole kot izobraževanju za jasno prepoznavne poklice.
- Dosledneje je potrebno izpeljati načelo povezovanja izobraževanja in dela in pripraviti programski in izvedbeni model dualne organizacije izobraževanja tudi na ravni nižje poklicne šole.
- Sistem, ki bo na programski ravni, je treba razviti rešitve za medpredmetno ali problemsko načrtovanje katalogov znanja, kar bi omogočale preseganje sedanjega prepada med teoretičnimi predmeti in praktičnim izobraževanjem.
- Ponovno je potrebno proučiti zahtevnost ciljev in vsebin izobraževanja ter standarde v katalogih znanja z vidika pedagoške in psihološke primernosti, pri tem zagotoviti tudi jasnejše mednarodne primerjave.

- Analizirati je potrebno izobrazbene standarde z vidika tradicionalnih ciljev splošne in strokovno-teoretične izobrazbe ter aplicirati novejša spoznanja o ključnih kvalifikacijah v poklicnem in strokovnem izobraževanju.

Na izvedbeni ravni je treba:

- spremeniti normative in standarde tako, da bi spodbujali povezovanje teoretičnega in praktičnega izobraževanja,
- razviti moderne metode poklicnega izobraževanja, ki temeljijo na večji aktivnosti učenca/vajenca,
- razviti materialno-tehnične pogoje, ki ustrezajo novim izobraževalnim programom (sodobne učbenike, ki spodbujajo aktivno učenje, opremo učnih mest za aktiven pouk in učenje),
- razviti centre za praktično izobraževanje, ki bi omogočali izvajanje novih izobraževalnih programov po načelih izkustvenega učenja in interaktivnega poučevanja.

V izobraževanju učiteljev je treba:

- okrepiti pedagoško, psihološko, andragoško in specialno didaktično usposobljenost učiteljev,
- okrepiti pripravljenost učiteljev za delo z heterogenimi skupinami,
- vzpostaviti sistem mentorstva za učitelje, ki se prvič zaposlijo v poklicni ali strokovni šoli,
- programsko razviti in organizacijsko izpeljati sistem permanentnega izobraževanja učiteljev.

7. RAZVOJ ALTERNATIVNIH POTI ZA DOSEGO DOLOČENEGA POKLICA

Pred uveljavitvijo nove šolske zakonodaje leta 1996, je šolski sistem omogočal pridobitev določenega poklica le po enem programu in po eni poti izobraževanja. Hkrati je bil za vse istovrstne poklicne profile predpisan uniformiran model glede na trajanje izobraževanja, razmerja med splošno in strokovno izobrazbo, praktičnim in teoretičnim izobraževanjem, organizacijo šole, njihovo vlogo in vlogo podjetij v izobraževanju. Nova šolska zakonodaja omogoča razvoj paralelnih poti izobraževanja, in sicer šolski in dualni sistem za pridobitev srednje poklicne izobrazbe ter programi 4-letnega strokovnega izobraževanja in poklicno-tehniškega izobraževanja (3+2) in poklicnega tečaja za pridobitev srednje strokovne izobrazbe.

7.1. Paralelni obstoj šolskega in dualnega sistema

V Sloveniji smo začeli uvajati dualni sistem srednjega poklicnega izobraževanja v letu 1996/97 za šest poklicev (avtomehanic, avtoklepar, mizar, zidar, tesar, mesar), nato pa ga postopoma razširili še za druge poklice, tako da obsega za šolsko leto 2000/2001 skupaj 31 poklicev (poleg že naštetih poklicev, še: frizer, klepar–krovec, izdelovalec usnjenih in krznenih oblačil, usnjarski galanterist, stavbni steklar, urar, zlatar, finomehanik, kuhar, natak, cvetličar, instalater strojnih instalacij, pek, slaščičar–konditor, vrtnar, slikopleskar, črkoslikar, kamnosek, tapetnik, šivilja–krojač, bolničar–negovalec, mlekar, prodajalec, strojni mehanik in električar energetik).

Nekatere značilnosti in prednosti

Širok poklicni profil in relativno visok izobrazbeni standard

V našem dualnem sistemu poteka izobraževanje pri delodajalcu in v poklicni šoli, ki sta enakopravna partnerja z jasno razmejenimi obveznostmi pri izvajanju izobraževalnega programa. Sklenjena in s strani obrtne ali gospodarske zbornice potrjena učna pogodba je pogoj za vključitev učenca v izobraževanje in za pridobitev statusa vajenca. Praviloma je vajenec v šolskem letu približno 4 mesece v šoli, ostali čas pa se izobražuje pri delodajalcu. Vajencu pripada nagrada ves čas izobraževanja, poleg tega mu je priznana zavarovalna doba v polovičnem obsegu trajanja izobraževanja.

Posebnost dualnega sistema v tem, da je večji poudarek na pridobivanju praktičnega znanja, delovnih sposobnosti in navad, spoznavanju delovnega okolja in sodelavcev, kar vse povečuje poklicno socializacijo in adaptacijo. Programske rešitve za dualno organizacijo se deloma razlikujejo od programa do programa, vendar so upoštevani dogovorjeni okviri, in sicer:

- 1. letnik: 30 tednov v šoli ter 12 tednov pri delodajalcu,
- 2. letnik: 18 tednov v šoli ter 24 tednov pri delodajalcu,
- 3. letnik: 17 tednov v šoli in 23 tednov pri delodajalcu.

V zvezi s temi razmerji je treba povedati, da se je Obrtna zbornica Slovenije zavzemala za večji obseg praktičnega izobraževanja (razmerje 30% v šoli in 70% pri delodajalcu), vendar

se je Strokovni svet za poklicno in strokovno izobraževanje odločil za kompromisno rešitev, to je najmanj 59 tednov praktičnega izobraževanja pri delodajalcu, kot spodnja meja, ki še opravičuje pravice, ki izhajajo iz učne pogodbe pri delodajalcu.

Razmerja med teoretičnim in praktičnim izobraževanjem ter med izobraževanjem v šoli in pri delodajalcu kažejo na relativno visok izobrazbeni standard poklicnega izobraževanja v dualnem sistemu. Osrednje vsebinsko jedro obeh izobraževalnih programov (šolski in dualni) je enotno in obsega minimalni standard teoretičnih oziroma praktičnih znanj. Praktični del izobraževanja prav tako izhaja iz predpostavke o enakih izpitnih katalogih za šolsko in dualno organizacijo izobraževanja. Vsaka izobraževalna pot ima svojstven poudarek, in sicer dualni sistem približno 30% več praktičnega izobraževanja, šolska organizacija pa približno 30% več teoretičnega izobraževanja.

Programska celota šolskega in podjetniškega izobraževanja

Naslednja značilnost našega dualnega sistema je v tem, da šolski in podjetniški del izobraževanja nista dva ločena segmenta, temveč programska celota, v kateri sodelujeta dva nosilca in z njima povezana dva vidika izobraževanja: pretežno teoretično in temeljno praktično izobraževanje, ki ga zagotavlja šola ter uporaba teoretičnega znanja v reševanju konkretnih delovnih problemov in širjenje, utrjevanje oziroma urjenje praktičnega znanj v neposrednem delovnem procesu. Opisana razlika v ciljih šolskega pouka in praktičnega izobraževanja v podjetju se kaže tudi v različnem načinu načrtovanja izobraževanja. Tako se za šolski del izobraževanja pripravljajo predmetni katalogi znanja in izpitni katalogi za predmete, ki sestavljajo zaključni izpit. Za praktično izobraževanja pri delodajalcih pa so pripravljene izpitni katalogi vmesnega in zaključnega preizkusa.

Iz opisanih značilnosti dualnega sistema je razvidno, da je šola pri nas nosilka teoretičnega izobraževanja in tistega dela praktičnega izobraževanja, ki se v drugih državah razvija v medpodjetniških izobraževalnih centrih. Menimo, da to funkcijo, ob ustreznem statusnem preoblikovanju, lahko prevzamejo nekatere dobro opremljene šolske delavnice.

7.2. Paralelni programi 4-letnih strokovnih oziroma tehniških šol in programi poklicno- tehniškega izobraževanja ter programi poklicnega tečaja

V skladu z novo šolsko zakonodajo smo razvili tudi alternativne poti za doseg srednje strokovne izobrazbe na nivoju tehnika, in sicer:

- programi srednjega tehniškega oziroma strokovnega izobraževanja (4-5 let),
- programi poklicno-tehniškega izobraževanja (3+2),
- programi poklicnega tečaja s področja posameznih strok (1 leto).

Programi poklicno-tehniškega izobraževanja (3+2) kot alternativa programov srednjega strokovnega oziroma tehniškega izobraževanja (4-5let)

Ena od sistemskih ureditev za pridobivanje popolne srednješolske izobrazbe po končani poklicni šoli je možnost neposrednega nadaljevanja izobraževanja po poklicni šoli (3-letni) z dvoletnim izobraževanjem, ki omogoča doseči popolno srednjo izobrazbo, vključno s pravico do nadaljevanja na visokošolski stopnji. To izobraževalno pot omogočajo programi poklicno-tehniškega izobraževanja. V določeni obliki je bilo tako izobraževanje uveljavljeno tudi v

preteklosti, in sicer kot možnost, da si absolventi poklicnih šol pridobijo v isti stroki izobrazbo tehnika, ki je enakovredna izobrazbenemu standardu štiriletne strokovne oziroma tehniške šole.

V praksi sta se uveljavila dva modela programov poklicno-tehniškega izobraževanja.

Prvi model programov izhaja iz razlike med poklicnim in tehniškim oziroma strokovnim izobraževanjem v ustreznem strokovnem področju. To pomeni, da kandidati pridobijo enak naziv strokovne izobrazbe, kakor kandidati, ki se izobražujejo po 4-letnem programu srednjega strokovnega izobraževanja. V te programe se vključujejo kandidati, ki so končali bodisi šolsko bodisi dualno organizacijo srednjega poklicnega izobraževanja in zato predmetnik predvideva dvojno število tedenskih ur pri slovenščini, tujem jeziku, družboslovnih predmetih in praktičnem pouku. Pri navedenih predmetih se dijaki delijo v skupine glede na predznanje ter se tako pripravijo na poklicno maturo, če imajo primanjkljaj pri teh predmetih. Za poklicno maturo se uporabljajo izpitni katalogi, veljavni za poklicno maturo v ustrezni srednji tehniški oziroma strokovni srednji šoli.

Predstavniki delodajalcev v okviru Gospodarske zbornice Slovenije vsaki od izobraževalnih poti priznavajo določeno svojstvenost poklicne obarvanosti. Večina panog oziroma dejavnosti izraža potrebo tako po tehniku s 4-letnim programom kakor tehniku s programom poklicno-tehniške šole (3+2). V panogah oziroma strokah, ki na tej ravni bolj poudarjajo operativna dela v proizvodnji in vodenje manjše skupine, ocenjujejo, da je primernejši program poklicno-tehniškega izobraževanja. Ta tehnik ima obsežnejše praktično znanje, ki ga v nadaljnjem šolanju poveže s teoretičnim strokovnim in splošnim znanjem, kar mu daje boljšo usposobljenost za operativna dela v proizvodnji. Z dodatnim usposabljanjem omenjeni tehniki pogosto zasedajo delovna mesta delovodij. Delodajalci tega tehnika zelo cenijo prav zaradi praktične poklicne usposobljenosti.

V panogah oziroma strokah, kjer se povečujejo zahteve po strokovno specializiranih znanjih za zahtevnejše tehnologije ocenjujejo, da je ustrežnejši tehnik s 4-letnim programom. Ta tehnik je zaradi kontinuitete pridobivanja temeljnih teoretičnih znanj (splošno in strokovno) in zaradi nekoliko višjih izhodiščnih pogojev šolanja (v povprečju višji učni uspeh) bolj usposobljen za zahtevnejše tehnološke procese, kjer so potrebna širša strokovno-teoretična znanja in ima boljšo teoretično podlago za visokošolski študij. V posplošeni obliki rečeno ima tehnik s poklicno-tehniško šolo prednosti za operativna dela v proizvodnji, tehnik s končano srednjo strokovno šolo pa v nadaljnjem izobraževanju.

V sistemu so razviti naslednji programi poklicno-tehniškega izobraževanja: Kmetijski tehnik, Tehnik kmetijske mehanizacije, Vrtnarski tehnik, Živilski tehnik, Strojni tehnik, Elektrotehnik, Gradbeni tehnik, Lesarski tehnik, Tekstilni tehnik, Usnjarsko predelovalni tehnik, Grafični tehnik, Ekonomsko-komercialni tehnik.

Pregled nomenklature poklicev kaže, da je le za tehnika kmetijske mehanizacije in steklarskega tehnika predvidena opustitev štiriletnega programa in ju bo nadomestil program poklicno-tehniškega izobraževanja.

Drugi model predstavljajo programi poklicno-tehniškega izobraževanja, za katere v nomenklaturi poklicev ni predvideno srednje strokovno izobraževanje in je to edina pot za dosego novega poklicnega profila na tej stopnji. Tudi ta model izobraževalnega programa je grajen neposredno na srednji poklicni šoli, vendar z bistveno razliko, da ni alternativna pot 4-letnega programa za pridobitev strokovne izobrazbe, temveč vsaka stopnja programa omogoča pridobiti poklicni oziroma strokovni naziv. Program je grajen tako, da posameznik v nadaljnjih dveh letih poklicna znanja razširi in poglobi ter specializira ter temu doda še znanja marketinga, organizacije in ekonomike. Nekateri programi vključujejo kandidate iz različnih sorodnih predhodnih programov srednjega poklicnega izobraževanja in torej ne gre za ozko

strokovno vertikalno. Za vključitev v izobraževanje se ne zahtevajo nikakršne delovne izkušnje. Splošni cilji teh programov so primerljivi s cilji programov srednjega strokovnega oziroma tehniškega izobraževanja, zato se zaključujejo s poklicno maturo.

Razvoj podobnih programov seže v obdobje pred uvedbo Zakona o poklicnem in strokovnem izobraževanju. Gre za izobraževanje poklicnih profilov, ki smo jih v slovenski šolski prostor vključili po tujih vzorih v šolskem letu 1992/93 (program Podjetniško poslovanje, Gospodinske storitve z nadgradnjo za tehnika, Kmetijsko-podjetniške dejavnosti).

Pregled nomenklatur poklicev kaže, da poleg predhodno navedenih programov, panoge oziroma dejavnosti ne načrtujejo novih poklicnih profilov na tej ravni zahtevnosti del in nalog. V nomenklaturi poklicev je samo en nov program poklicno-tehniškega izobraževanja, in sicer avtoservisni tehnik.

Programi poklicnega tečaja

Med pomembne premike v razvoju poklicnega oziroma strokovnega izobraževanja lahko štejemo programe poklicnega tečaja kot sistematična izobraževalna možnost za gimnazijce (brez mature), da si pridobijo prvi poklic na enaki ravni kot ustrezne srednje strokovne oziroma tehniške šole.

Program poklicnega tečaja obsega samo strokovno-teoretične predmete in praktični del izobraževanja. Strokovna izobrazba, pridobljena po poklicnem tečaju je ekvivalentna izobrazbi, ki si jo posameznik pridobi z ustreznim srednješolskim izobraževanjem. Zato so absolventi poklicnega tečaja tudi glede možnosti zaposlovanja in razporejanja na delovna mesta izenačeni z absolventi ustreznega srednjega izobraževanja. Pri tem je treba še omeniti, da ob koncu poklicnega tečaja opravijo dijaki poklicno maturo v enakem standardu, kakor velja za ustreznih 4-letni program srednjega strokovnega oziroma tehniškega izobraževanja.

Spremljava uvajanja programov poklicnega tečaja kaže, da se kandidati večinoma ne vključujejo v programe po načelih in na pravni podlagi dualnega sistema izobraževanja, torej na podlagi sklenjene učne pogodbe, kot je predvideno z izhodišči za oblikovanje programov. Tako morajo praktično izobraževanje v neposrednem delovnem okolju dijakom zagotoviti šole, pri čemer se pogosto srečujejo z odklonilnimi stališči delodajalcev posameznih panog.

Pri dosedanjem oblikovanju programov se je tudi izkazalo, da program poklicnega tečaja ni primeren za katerokoli področje strokovnega oziroma tehniškega izobraževanja. Primernejši so poklici oziroma dejavnosti, ki terjajo širšo splošno izobrazbo, hitre spremembe v strokovnem oziroma poklicnem delu ali pa pogosto prilagajanje novim situacijam, predpisom, normam, solidno znanje za komuniciranje v tujih jezikih ter tudi poklici za delo z ljudmi. Manj primerni so poklicni tečaji na strokovnih oziroma poklicnih področjih z obsežnejšim in specializiranimi strokovno-teoretičnimi znanji.

Doslej so bili pripravljene izobraževalni programi poklicnega tečaja na podlagi veljavnih izobraževalnih programov srednjega strokovnega izobraževanja za področja gostinstvo, turizem, farmacija, ekonomija, tekstil, predšolska vzgoja. V praksi sta se doslej najbolj uveljavila poklicna tečaja za ekonomsko-komercialnega tehnika in turističnega tehnika. Za druge programe ni dovolj zanimanja med mladimi in se zato ne izvajajo.

Doslej ni bilo predlogov za poklicni tečaj, ki nima zgleda v ustreznih programih poklicnega ali strokovnega srednjega izobraževanja. Pri tem so mišljeni zlasti predlogi za izobraževanje kakih povsem novih poklicev, ki bi jih lahko v določeni panogi razvili na podlagi nomenklature in bi bili posebej utemeljeni. Tu se nam porajajo kot ustreznih poklicnih profilov na ravni tehnika, ki se zaposlujejo na področju zavarovalništva, bančništva, storitvenih

dejavnosti in drugod, v katerih se pogosto zaposlujejo gimnazijski maturantje z dodatnim usposabljanjem na delovnem mestu.

7.3. Nekateri problemi oziroma slabosti

Počasno uvajanje odgovornosti delodajalcev za kadrovske reprodukcije in počasno uvajanje dualnega sistema

Stopnja pripravljenosti delodajalcev za prevzem izobraževalnih nalog je od panoge do panoge različna, glede na objektivne pogoje gospodarjenja in kadrovske potrebe in glede na pretekle izkušnje sodelovanja s šolami. Zato ob uvajanju dualnega sistema ni bilo samo po sebi umevno, da bo imel dober kader tisti delodajalec, ki bo od vsega začetka sodeloval pri njegovem izobraževanju.

Podjetja so bila v preteklosti bolj ali manj vključena v praktično izobraževanje dijakov, vendar niso imela pedagoških in finančnih obveznosti, saj je bila odgovornost in nadzor v pristojnosti šole. Tako je bilo značilno obsežnejše praktično izobraževanje v neposrednem delovnem procesu za poklice na področju gostinstva, trgovine, živilstva in še nekatere druge. Tudi v programih, kjer se je praktično izobraževanje izvajalo v šolskih delavnicah, so šole del tega prenašale v podjetja. Mnoga podjetja so se tako navadila na mlado delovno silo brez posebnih pedagoških in denarnih obveznosti in bi najraje ohranila šolsko obliko poklicnega izobraževanja s povečanim obsegom praktičnega pouka v neposrednem delovnem procesu. Če bi se res povečal obseg praktičnega pouka v šolski organizaciji in bi se ta večidel lahko izvajal pri delodajalcih, potem je dualni sistem odveč, posebej še, ko bi se pogoji za izvajanje praktičnega pouka in z njim povezani stroški financirali iz proračuna.

Zbornice so na začetku uvajanja dualnega sistema izobraževanja opozarjale, da delodajalci nimajo ustreznih pogojev za praktično izobraževanje vajencev (mentorji, učne delavnice) in med glavnimi ovirami navajale zlasti težke pogoje gospodarjenja, zaradi česar so se podjetja bolj ukvarjala z odpuščanjem odvečne delovne sile, kakor pa z vprašanji razvoja, izobraževanja in kadrovanja. Lahko bi rekli, da so zbornice in posamezni delodajalci dualni sistem v načelu sprejemali, vendar pod pogojem državne stimulacije, zlasti v obliki ustrežnejše davčne politike.

Posledice opisanega stanja se kažejo v velikem številu programov, za katere dualni sistem še ni zaživel (usnjarski galanterist, izdelovalec usnjenih in krznjenih oblačil, stavbni steklar, urar, zlatar, finomehanik, bolničar-negovalec, kamnosek, črkoslikar). Kljub temu pa je opazen razvoj, kar je razvidno iz zasedenosti učnih mest, ki je bila v prvem letu uvajanja dualnega sistema v šol. letu 1997/98 komaj 25 odstotna, v tretjem letu v šol. letu 1999/2000 pa je 54 odstotna. Največji odstotek zasedenih učnih mest je vsa leta za poklice avtomehanic, mesar, mizar in frizer, v zadnjem letu pa tudi za poklic kuhar ter slaščičar-konditor.

Pomankljiva razvitost socialnega partnerstva

Sistem socialnega partnerstva, ki ga tvorijo delojemalci, delodajalci in država je pri nas bolj razvit na ravni partnersko sestavljenih organov (Strokovni svet za poklicno in strokovno izobraževanje), manj pa je neposrednega dogovarjanja med socialnimi partnerji, zlasti med vlado in delodajalci. V tem je gotovo vzrok, da se tako počasi uresničujejo iniciative, ki sta jih Gospodarska zbornica Slovenije in Obrtna zbornica Slovenije predlagali Vladi RS glede spodbud delodajalcem za uvajanje dualnega sistema in priznavanje stroškov oziroma davčnih olajšav, ki izvirajo iz novih obveznosti. S tem namenom je tudi Strokovni svet za poklicno in strokovno izobraževanje v preteklih letih večkrat predlagal Vladi, da se ključni resorji

dogovorijo o razreševanju problemov ob uvajanju dualnega sistema. Pri tem kaže poudariti, da sama problematika presega zgolj dualni sistem vajenskega izobraževanja, temveč zajema tudi problematiko praktičnega izobraževanja dijakov in študentov, do vključno visoke strokovne ravni, kar neprimerno povečuje obseg problema. Vendar doslej ni bilo konkretnih dogovorov o izobraževalni politiki na globalni državni ravni, ki bi začrtala pogoje za razvoj dualnega sistema v takšni obliki in obsegu kot v razvitih evropskih državah

Tudi v sindikatih še ni prave organiziranosti in interesa za reševanje izobraževalne problematike, saj se prepočasi vključujejo v sistemsko urejanje pogojev za kvalitetno praktično izobraževanje pri delodajalcih.

Država vrši vlogo močnega konkurenta v razvoju kadrov, ki zavira razvoj motivacije med delodajalci

Strategija razvoja in uvajanja dualnega sistema temelji na načelu postopnosti, kar pomeni, da se ta sistem uvede le v panogah, ki zanj izpolnjujejo vse pogoje. Temeljni pogoj je, da panoga in posamezna podjetja res lahko razvijejo izobraževanje kot sestavni del kadrovske reprodukcije in razvoja. V panogah, ki ne izpolnjujejo pogojev, da bi podjetja sama lahko prevzela vse obveznosti, ki izhajajo iz dualnega sistema poklicnega izobraževanja, ostaja kot osrednja oblika izobraževanja šolska organizacija, za katero je šola sama sposobna izvesti tudi praktično izobraževanje. Tako imamo stanje, ko zbornice od države zahtevajo, da razvije stimulatívne mehanizme, ki bodo spodbujali delodajalce k ponudbi učnih mest, na drugi strani pa je zaradi počasnega razvoja dualnega sistema ta ista država prisiljena ohranjati šolsko obliko poklicnega izobraževanja in tako vršiti vlogo močnega konkurenta v izobraževanju kadrov. Tako stanje prav gotovo zavira razvoj motivacije med delodajalci.

7.4. Predlogi

Odločitev glede nadaljnjega razvoja paralelne oblike dualnega sistema in šolske organizacije poklicnega izobraževanja

Odločitev, koliko časa naj obstajata obe obliki izobraževanja (dualna in šolska) za mnoge poklice ni odraz potreb, temveč izhaja iz dejstva, da trenutno ne bi mogli ukiniti šolske oblike izobraževanja, saj enostavno ni pogojev, da bi uvedli dualni sistem za izobraževanje vseh poklicev. Zato ima obstoj vzporednih poti določene prednosti, ker omogoča delodajalcem bolj postopno pripravo na uvajanje dualnega sistema, kot če bi dualno izobraževanje uvajali generalno in hkrati ukinjali šolsko.

Hkrati pa vse bolj postaja jasno, da ni možno odlašati z odločitvijo, da se za nekatere poklice izvaja dualni sistem izobraževanja kot edina izobraževalna možnost. Med kriteriji za odločitev sta po našem mnenju pomembna dva, in sicer ponudba učnih mest in povpraševanje ter specifika poklicnega profila. Glede prvega kriterija se je doslej izkazalo, da obstajajo poklici z visoko ponudbo učnih mest in temu ustreznim povpraševanjem. To so poklici avtomehanic, mizar in frizer. Poleg tega kriterija je treba upoštevati še specifiko poklicnega profila (kvalitativni kriterij), zaradi katere je smotrno in učinkovito praktično izobraževanje edinole v naravnih delovnih procesih, ker je to bistvena prednost za poklicno kvalifikacijo, socializacijo in razvoj poklicne identitete. Pri oblikovanju programov za nekatere poklice v storitvenih dejavnostih (npr. prodajalec), je postala vprašljiva šolska oblika programa zaradi premajhnega obsega praktičnega izobraževanja v neposrednem delovnem procesu, medtem ko praktični pouk v šoli ni adekvatno nadomestilo.

Ohranjanje širine poklicnega profila

Zagotavljanje enakovredne poklicne usposobitve za vse poklice znotraj širšega naziva poklicne izobrazbe je prednost, ki jo želimo ohraniti. To terja več splošnega znanja, iz česar izhaja močnejše poudarjena vloga šole. Ta lahko zagotavlja ne le višjo teoretično raven strokovnega znanja, temveč tudi večjo temeljitost v pridobivanju praktičnih poklicnih spretnosti, torej večjo učinkovitost v pridobivanju temeljnega praktičnega znanja, kar olajšuje tudi vključitev v praktično izobraževanje pri delodajalcu. Po drugi strani mora dualni sistem ustrezati tudi potrebam delodajalcev po večjem deležu praktičnega izobraževanja ter specializirani pripravi na delo, ki izhaja iz potreb posameznega podjetja. To protislovnost raznorodnih izobraževalnih interesov je treba razrešiti tudi pri pripravi izobraževalnega programa, ki znotraj širšega naziva poklicne izobrazbe omogoča usposobitev za več sorodnih poklicev. Tipičen primer je program Instalater strojnih instalacij, ki združuje poklice: monter vodovodnih naprav, monter ogrevalnih naprav, monter hladilnih naprav, monter klimatskih naprav, monter plinskih naprav. Obrtna zbornica Slovenije je predlagala dva programa za dva naziva poklicne izobrazbe: instalater vodovoda in plina ter instalater ogrevanja in klimatizacije. Analize ciljev in vsebin katalogov znanj v fazi priprave programov je pokazala, da so vsebine in cilji v velikem obsegu (ocena 90%) enaki, prav tako pa so enaki izpitni katalogi, s katerim se preverja teoretična in praktična znanja. Na podlagi načela, da dijaki oziroma vajenci za (večinsko) enako znanje dobijo enaka zaključna spričevala, je strokovni svet odločil za en program in en naziv poklicne izobrazbe. Ustreznost takih rešitev bo treba preveriti na podlagi rezultatov vmesnega preizkusa in praktičnega dela zaključnega izpita v tem šolskem letu. Širše zasnovani programi posamezniku odpirajo vrata v opravljanje večjega števila sorodnih poklicev, vendar le pod pogojem, da izobraževanje zagotavlja temeljno strokovno praktično znanje za vse poklice. V okviru teoretičnega in praktičnega dela izobraževanja v šoli je treba zagotoviti poleg skupnih temeljnih teoretičnih in praktičnih znanj za vse poklice, tudi posebna znanja, ki so specifična za posamezen poklic ali skupino poklicev. To so zlasti znanja tehnologije in praktični pouk. Posebna znanja je možno posredovati v obliki izbirnih predmetov, medtem ko je manjkajoča praktična znanja pri delodajalcu možno zagotoviti z razvojem medpodjetniških izobraževalnih centrov. Najpomembnejše pri tem je, da dve fazi praktičnega poklicnega izobraževanja, ki so potrebne za dokončno formiranje poklicne kvalifikacije opravi šola v ustrezno pedagoško in didaktično prirejenih situacijah. Menimo, da je s tako zgradbo programov in v "trialnem" sodelovanju šola – delodajalec – medpodjetniški izobraževalni center možen razvoj izobraževanja širokih poklicnih profilov.

Oblikovanje ustreznih programov: razmerje teorija – praksa

Čeprav smo se v novih programih približali določenemu kompromisu med predstavniki države in delodajalcev glede razmerja med izobraževanjem v šoli in pri delodajalcih, pa izkušnje kažejo, da delež izobraževanja v podjetju posebej v 1. letniku še ni ustrezen, predvsem pa delodajalci želijo imeti vajenca preje in bolj kontinuirano na praktičnem izobraževanju in ne šele proti koncu šolskega leta. Zato bo treba preučiti možnost povečanja obsega praktičnega izobraževanja v neposrednem delovnem procesu v 1. letniku in razviti različne organizacijske modele, ki bodo upoštevali specifično poklicnega profil, vključno z delom na terenu, ob vikendih in praznikih ter sezonski značaj dela.

V programih srednjega poklicnega izobraževanja v dualnem sistemu so splošnoizobraževalna znanja še vedno premalo prilagojena poklicni usmeritvi dijaka in opravljajo tudi selekcijsko vlogo. Največ negativnih ocen v času izobraževanja in na zaključnem izpitu je pri slovenščini

in matematiki. Za odpravo omenjene slabosti predlagamo dodatno specialno didaktično izpopolnjevanje učiteljev.

Teoretizacija praktičnega izobraževanja

Prve ugotovitve spremljave programov poklicnega izobraževanja v dualnem sistemu kažejo, da je sicer dosežena večja povezanost med splošnim, strokovnim in praktičnim izobraževanjem v vsebinskem pogledu, ne pa tudi med teoretičnim izobraževanjem v šoli in praktičnim izobraževanjem pri delodajalcu. Gre za to, da sta teoretično in praktično izobraževanje preveč vsebinsko, prostorsko in kadrovsko ločena. To povzroča težave predvsem vajencem, ker ne spoznava teorije na praktičnem delu, temveč jo spoznava ločeno. Ocenjujemo, da novi programi zagotavljajo večjo stopnjo integrativnosti splošnega in strokovnoteoretičnega znanja, ne pa z vgrajevanjem teoretičnega znanja v praktično izobraževanje. Tako zasnovani programi bi zahtevali spremembo pogojev za izvajanje. Pri tem mislimo na obstoječe normative in standarde v poklicnih in strokovnih šolah, ki določajo različne izobrazbene pogoje in učno obveznost za učitelje praktičnega pouka in učitelje strokovnoteoretičnih predmetov. Za ustrezno usposobitev učiteljev bo treba razviti širše zasnovane dodiplomske programe izobraževanja (večpredmetnost, interdisciplinarnost) ter programe usposabljanja in izpopolnjevanja (za učitelje praktičnega pouka večji poudarek na strokovni teoriji in metodiki, za učitelje strokovnoteoretičnih predmetov večji poudarek na praktičnem znanju in metodiki).

K temu je treba dodati ustrezno opremljenost učnih delavnic in razvoj medpodjetniških izobraževalnih centrov za uresničevanje didaktičnega koncepta pouka teorije skozi pouk prakse in za uresničitev ciljev v poklicnem izobraževanju, ki jih ni mogoče uresničiti skozi izobraževanje v podjetju.

7.5. Statusna vprašanja v celotni vertikali poklicnega in strokovnega izobraževanja

Ključno vprašane razvoja dualnega sistema poklicnega izobraževanja je nova postavitev statusnih vprašanj v celotni vertikali poklicnega in strokovnega izobraževanja, kjer sta odgovorna za izobraževanje šola (država) in delodajalci. To načelo pa se v novi šolski zakonodaji razteza vse do visokega strokovnega izobraževanja. Gre za naslednja statusna vprašanja:

- status poklicnega izobraževanja kot dejavnosti, saj v tržni ekonomiji ni mogoče razviti njegove kvalitete brez sodelovana privatnega kapitala,
- ureditev finančnih in drugih stimulacij ter olajšav delodajalcem, ki prevzemajo obveznosti v poklicnem in strokovnem izobraževanju,
- ureditev financiranja praktičnega izobraževanja v šolskih oblikah, razvoj učnih delavnic v zbornične izobraževalne centre,
- ureditev delovno-pravnih vprašanj oseb na izobraževanju v podjetju,
- aktivizacija sindikatov na področju reševanja izobraževalnih potreb vajencev in študentov,
- dopolnitev učne pogodbe v naslednjih sestavinah: določiti vplačilo prispevkov in izplačilo nagrade v primeru, če vajenec prekine šolanje oziroma spremeni program, določiti pavšalni prispevek za zavarovanje za primer poškodbe pri delu in poklicne bolezni, zagotavljanje pravic iz učne pogodbe, ko prihaja do njihovih kršitev s strani delodajalca ali vajenca oziroma dijaka (delo ob sobotah, neizplačevanje nagrad, različne oblike kaznovanja, malomarnost vajenca oziroma dijaka).

8. ŠIROKA POKLICNA IZOBRAZBA IN UČINKOVITA PRAKTIČNA POKLICNA USPOSOBLJENOST

Prednosti široke poklicne izobrazbe so: večja poklicna mobilnost v delu, lažja zaposljivost, večje možnosti nadaljevanja izobraževanja, lažja prekvalifikacija, dokvalifikacija, nadaljnja poklicna specializacija, lažji prehodi med stopnjami izobrazbe in v akademsko pot izobraževanja.

Širina poklicne izobrazbe pomeni zlasti na nivoju poklicne šole sposobnost hitre in učinkovite dokvalifikacije (morebiti tudi prekvalifikacije) za soroden poklic ali dela, obenem pa tudi obvladovanje stroke za nadaljevanje usposabljanja za zahtevnejša dela v okviru poklicnega napredovanja.

Učinkovita praktična poklicna usposobljenost, kot bistvena zahteva v vrsti poklicev ob vstopu na trg delovne sile oziroma opravljanje poklica kot takega, omejuje koncept hkratnega pridobivanja širokih poklicnih in strokovnih znanj.

Zato se srečamo s slabostjo izpolnjevanja obeh vidikov, oziroma z neuresničljivostjo obeh načel: ob večji teoretični utemeljenosti izobrazbe je zmanjšana usposobljenost za posamezen poklic ali konkretno delovno mesto, kar je zlasti očitno v poklicih z nujno potrebno velikim deležem praktičnega pouka (npr. dualni sistem).

Pri poklicih srednjega poklicnega izobraževanja (izven dualnega sistema) učinkovito praktično poklicno usposobljenost omejuje prevelika pošolanost praktičnega pouka. Na drugi strani je težavnost v usklajevanju vsebin in delov izobraževalnega programa, saj želja po solidnem teoretičnem znanju vodi lahko do slabe povezanosti z praktičnimi vsebinami, posredno do prevelike zahtevnosti programov in zato tudi do prevelikega osipa.

Vsebine kaže oblikovati modularno, povezavo temeljnih in splošnih strokovno-teoretičnih vsebin s praktično usposobljenostjo pa preko podajanja na primerih deloma povezovati z prakso.

Nepriimernost teh programov za izobraževanje odraslih je zlasti v tem, da je povezovanje splošnih in teoretičnih znanj težko izvesti, posebej tam, kjer je že pridobljena delna praktična usposobljenost ali se izkaže za potrebno vračanje v šolski način dela.

Nevarnosti:

- nepremostljive ovire pri uvajanju dualnega sistema ter vključevanje delodajalcev v izvajanje izobraževanja, ki še ni zaživel kot samouravnajoči se sistem izobraževanja, povsod kjer so nujna široka temeljna strokovna znanja,
- velika neskladnost med interesi delodajalcev, države in sindikatov.

Načelo široke poklicne izobrazbe in učinkovite praktične poklicne usposobljenosti je potencialni vir konfliktov med socialnimi partnerji. Interesi delodajalcev so naravnani omejevalno gledano na širino strokovne izobrazbe predvsem tam, kjer še ni vzpostavljena strategija razvoja lastnih kadrov na vseh nivojih. Premiki so najverjetneje možni v strokah, kjer novosti v znanju zahtevajo tak, nov pristop k gledanju na kader.

Predlog: Razviti načelo modularnosti, kar bi omogočalo razviti programske module na podlagi smotrne členitve izobraževalnih programov tako, da bi znotraj širokih programov temeljnega poklicnega izobraževanja omogočili pridobivanje delov poklicne izobrazbe ter

hkrati zaokroženo poklicno usposobljenost, ki bi bila podlaga za nastopanje na trgu delovne sile. Modul naj bi omogočil dodati tudi tista strokovno-teoretična znanja, potrebna za širitev ali nadgradnjo kvalifikacije.

Moduli izobraževalnih programov bi omogočali posamezniku, da postopoma doseže formalno stopnjo poklicne izobrazbe, ko dokonča vse module znotraj izobraževalnega programa. Moduliranje programov naj bi bila zlasti ugodna oblika za izobraževanje odraslih, posebej brezposelnih, omogočila bi kratkoročno postavljanje ciljev izobraževanja in usposabljanja ter odraslim hitreje doseganje javno priznane poklicne usposobljenosti. S tem naj bi se izboljšale tudi možnosti za izobraževanje mladine, zlasti za učenje manj zmogljivih dijakov, kar bi ugodno vplivalo na zmanjšanje osipa. Modularnost kot možnost je verjetno potrebna tudi tam, kjer se v izobraževanje vračajo sicer predhodno manj uspešni, z namenom dokvalifikacije ali prekvalifikacije.

Širina temeljne izobrazbe, pridobljene v šolskem načinu strokovnega in poklicnega izobraževanja, je seveda možna tam, kjer program to omogoča (časovno in tudi glede na končni cilj–usposobljenost izstopnega profila) in je nenazadnje pogoj za napredovanje po poklicni in strokovni vertikali. Prehode iz poklicnega v zahtevnejše strokovno izobraževanje po morajo podpreti moduli programskih vsebin tudi za dopolnjevanje morebitnih manjkajočih temeljnih znanj.

Zahtevo po širini poklicne izobrazbe v primeru pridobivanja izobrazbe zunaj rednega šolanja je smiselno uveljavljati za profile, kjer je tudi šolski način zasnovan dovolj široko in je računati na odzivnost glede na potrebe na trgu delovne sile. Gre v veliki meri za poklice v industriji in storitvah, ki so izpostavljeni nuji stalnega obvladovanja sprememb, bodisi zaradi novih strokovnih vsebin ali prestrukturiranja v tehnologiji. V tem kontekstu je, zlasti za izobraževanje in usposabljanje odraslih, graditi na interesnih povezavah z gospodarstvom, ki naj dobi možnost sooblikovanja zahtev za vsebine, potrebnih v gradnji njihovih poklicnih profilov.

9. SKLADNOST MED TEORETIČNIM IN PRAKTIČNIM IZOBRAŽEVANJEM, NASLONITEV POUKA TEORIJE NA PRAKSO TER POVEZOVANJE IZOBRAŽEVANJA IN DELA

9.1. Uvod

V preteklem obdobju je bilo iz gospodarstva pogosto slišati pripombo, da šola neustrezno in pomanjkljivo usposablja kader za poklicno delo. V teh ocenah je bilo prezrto, da je gospodarstvo vse bolj izgubljalo vlogo sooblikovalca izobraževalnega sistema, podjetja pa naloge praktičnega izobraževanja. Nova šolska zakonodaja temelji na spoznanju, da poklicno izobraževanje ni izvedljivo zgolj v šolskih oblikah, brez sodelovanja delodajalcev, za potrebe katerih se mladi izobražujejo. Ta povezava ali soodvisnost med izobraževalnim sistemom in družbeno produkcijo se ne kaže le v opredelitvi poklicnih profilov, ki se izobražujejo v različnih vrstah izobraževalnih programov, temveč tudi v vsebini izobraževanja, financiranju in organizaciji tega izobraževanja ter v razmejitvi obveznosti za poklicno izobraževanje med državo kot nosilcem skupnega interesa in podjetji ter njihovimi združenji (zbornice). Izvedbena oblika tega načela se uresničuje na eni strani v partnersko sestavljenih strokovnih organih in na drugi strani pri vsebinskem koncipiranju novih izobraževalnih programov, zlasti programov v dualnem sistemu.

9.2. Oblikovanje izobraževalnih programov na načelu skladnosti med teoretičnim in praktičnim izobraževanjem ter naslonitvijo pouka teorije na prakso

Ugotovitve: Načelo je bilo delno uresničeno tako na programski kot na izvedbeni ravni, pomeni pa tudi bistveno podlago za povezovanje šole in podjetij ter za učinkovito izobraževanje na delovnem mestu.

Uresničitev načela na nivoju programov in v izvedbi.

Načelo skladnosti med teoretičnim in praktičnim izobraževanjem in naslonitvijo pouka teorije na prakso je eno temeljnih načel za pripravo predmetnikov in katalogov znanj. To načelo je konkretizirano v metodoloških in strokovnih izhodiščih za pripravo programov na naslednje načine:

- Pri pripravi predmetnika posameznega programa je treba zagotoviti večjo stopnjo integrativnosti znanja in preseči predmetno razdrobljenost, zlasti z zmanjševanjem števila predmetov in s povezovanjem posameznih področij znanja in predmetov v logično in vsebinsko zaokrožene celote ter z vgrajevanjem teoretičnega znanja v praktično izobraževanje. V programih srednjega poklicnega izobraževanja je dosežen viden napredek pri povezovanju splošno-izobraževalnih predmetov in strokovno-teoretičnih predmetov. Tako je predmet naravoslovje (vsebine kemije, fizike, biologije) v večini primerov integriran v strokovno-teoretične predmete, v manjšem številu programov pa je del naravoslovnih vsebin integriranih v strokovno-teoretične predmete, del vsebin (največkrat biologija) pa se poučuje v okviru predmeta naravoslovje. Manj smo lahko zadovoljni s povezovanjem strokovno-teoretičnih predmetov v logične in vsebinsko zaokrožene celote ter z vgrajevanjem teoretičnega znanja v praktično izobraževanje. Glavno oviro vidimo v težnjah posameznih strok, da pri oblikovanju katalogov sledijo načelu sistematičnosti in predmetni

disciplinarnosti, manj pa načelu eksemplarnosti in temeljnemu znanjem. Posledica takega pristopa je preveliko število predmetov in nepotrebno podvajanje učne snovi. Razlog za ohranjanje številnih predmetov v programih poklicnega in strokovnega izobraževanja vidimo tudi v neustrezni strokovni usposobljenosti učiteljev za poučevanje interdisciplinarno zasnovanih predmetov na eni strani in pomanjkljivo razviti specialni didaktiki strokovno-teoretičnih predmetov na drugi strani. Spremeniti pa bi se morali tudi prostorski in materialni pogoji ter normativi in standardi. Opisano stanje je razlog za ločeno poučevanje strokovne teorije in praktičnega pouka.

- Povezanost in prepletenost splošnega, strokovnoteoretičnega in praktičnega znanja je temelj za pripravo katalogov znanj pri vseh predmetih. Tako so pri predmetih teoretičnega pouka predvidene vaje, ki usmerjajo k aplikativnosti znanja z razvijanjem smisla, sposobnosti in spretnosti za njegovo uporabo. Katalogi znanja za praktični pouk in praktično izobraževanje v delovnem procesu pa zagotavljajo razvijanje praktičnih spretnosti, delovnih sposobnosti in delovnih navad na podlagi aplikacije teorije in teoretskega osmišljanja prakse. V katalogih znanja za praktični pouk so opredeljena konkretna strokovnoteoretična znanja, ki jih dijaki osvajajo hkrati z razvijanjem posameznih delovnih sposobnosti, spretnosti in navad.
- Aplikativnost znanja na določeno poklicno oziroma strokovno področje je v katalogih za splošno-izobraževalne predmete opredeljena tako, da je približno 60% temeljnih ciljev in vsebin (temeljni moduli), za preostalih 40% ur pa so opredeljeni izbirni tematski sklopi. V določenih katalogih znanja je aplikacija na poklicno oziroma strokovno področje prepuščena učitelju. Vaje v okviru teoretičnega pouka potekajo bodisi v skupinah v skladu z normativi in standardi bodisi s celim oddelkom, pri tem pa ob učitelju sodeluje laborant.
- Pri pripravi programov je dosežena večja vsebinska in časovna usklajenost na podlagi koreliranega učnega načrta, ki v pregledni obliki vključuje vse strokovno-teoretične predmete in praktično izobraževanje. Tehnologija je v srednji poklicni šoli osrednji strokovno-teoretični predmet, ki se povezuje z vsemi drugimi predmeti, praktičnim poukom in tudi nekaterimi splošno-izobraževalnimi predmeti (npr. naravoslovni predmeti, matematika...) Na operativno razčlenjena učna poglavja in teme tehnologije navezujejo svoj operativni načrt izvedbe drugi strokovni predmeti in praktični pouk v šoli ter praktično izobraževanje v delovnem procesu.
- Pri pripravi katalogov znanja je bilo pomembno izhodišče "teoretizacija" praktičnega izobraževanja. Le-ta mora zagotoviti, da bo vsako praktično izobraževanje in razvijanje praktičnih spretnosti tudi teoretično osmišljeno, tako da se bodo dijaki oziroma vajenci poklicno in delovno usposabljali in urili spretnosti na podlagi poznavanja in razumevanja splošnih principov in teorij. Tako bodo znali vnaprej predvideti posledice strokovnih odločitev in opravil na podlagi osvojenega znanja, ne pa samo na podlagi izkušenj in posnemanja. To načelo je bilo le delno uresničeno z boljšo vsebinsko in časovno skladnostjo med teoretičnim poukom in praktičnim izobraževanjem znotraj šole. Nismo pa postavili drugačnega koncepta praktičnega pouka, ki bi hkrati ob praktičnem delu posredoval tudi ustrezno strokovnoteoretično znanje.

Na podobnih načelih so pripravljene novi programi višjega strokovnega izobraževanja:

- Zasnova izobraževalnih programov višjih strokovnih šol dosledno izhaja iz povezovanja zahtev razvoja stroke in zahtev dela. Teoretično in praktično izobraževanje je zastopano v relativno enakovrednem deležu, s tem da se del praktičnega izobraževanja izvaja v šoli, obsežnejši pa del pa v obliki praktičnega izobraževanja, projektnega dela ali seminarских nalog v podjetjih.
- Povezava teorije in prakse teži k uveljavitvi modernega izobraževalnega koncepta, ki pridobivanje znanja, razvoj sposobnosti in poklicne identitete navezuje na praktično reševanje problemov. S tem je omogočeno, da študent med izobraževanjem sprejema tudi obsežnejše delovne naloge, s katerimi na izbranem poklicnem področju rešuje konkretne probleme posameznega delovnega mesta. To je še posebej pomembno pri določanju vsebine prakse in pri opredelitvi vsebine oziroma oblike preverjanja zaključne usposobljenosti študenta (diplomska naloga) v čemer se izraža neposredni vpliv podjetij, ki so zainteresirana za te kadre.

- Praktična naravnost izobraževanja se izraža tudi skozi oblike organiziranega izobraževalnega dela, saj so pri vseh predmetih poleg predavanj tudi seminarji in seminarske oziroma laboratorijske vaje, ki omogočajo povezovanje teoretičnega znanja s praktično uporabo. Pri skupnih predmetih naj bi obseg predavanj ne bil večji od 60%, pri temeljnih in posebnih strokovno-teoretičnih predmetih pa ne večji od 50% razpoložljivega časa. Vaje imajo prednost pred seminarji, zlasti pri posebnih strokovno-teoretičnih predmetih.

9.3. Nekateri problemi povezovanja teoretičnega in praktičnega izobraževanja

Šolska organizacija poklicnega izobraževanja – premalo praktičnega izobraževanja in zaprtost v šolske okvire

Pri pripravi programov poklicnega izobraževanja v šolski organizaciji je nastal problem ustreznega razmerja med minimalnim standardom splošno-izobraževalnih predmetov in strokovno-teoretičnih predmetov ter praktičnim izobraževanjem. Problem je v tem, da izhodišča opredeljujejo standarde znanja na 36 ur tedensko, s priporočilom na ne več kot 32 ur tedensko. Ker se ne sme krčiti minimalni standard pri splošnih in strokovno-teoretičnih predmetih, je obseg praktičnega pouka v preostalem obsegu ur. Dejansko je praktičnega pouka za približno 30% manj, v primerjavi s sedanjimi programi. Poleg tega je delovna praksa v neposrednem delovnem procesu omejena na 1 mesec v celotnem trajanju izobraževanja. Menimo, da bo s tem praktično izobraževanje preveč zaprto v šolske delavnice, kar ne zagotavlja poklicne socializacije. Za določene poklice se je že izkazalo, da programi v šolski organizaciji poklicnega izobraževanja ne bodo ustrezni, ker ne omogočajo ustreznega obsega praktičnega izobraževanja, zlasti ne praktičnega pouka pri delodajalcih (na primer poklic prodajalec). Menimo, da je nakazana problematika povezana z vprašanjem, na katerega morajo odgovoriti socialni partnerji, in sicer, za katere poklice bomo razvili dualno in šolsko organizacijo poklicnega izobraževanja in koliko časa in za katere poklice bomo imeli le dualno organizacijo izobraževanja.

Ločen pouk strokovne teorije in praktični pouk

Omenili smo že, da je pri načrtovanju katalogov znanja namenjena določena pozornost "teoretizaciji" praktičnega izobraževanja, ki naj zagotovi, da bo praktično izobraževanje in razvijanje praktičnih spretnosti tudi teoretično osmišljeno. To pomeni, da se vajenci in dijaki poklicno in delovno usposabljaajo na podlagi poznavanja in razumevanja splošnih principov in teorij. Ključni cilj praktičnega izobraževanja in poklicne usposobitve kot celote je razvijanje sposobnosti reševanja problemov z razumevanjem teoretičnih osnov posameznega delovnega procesa ali poklicnega opravila ter na tej podlagi dosežena poklicna izurjenost, zanesljivost in rutina. V praksi se omenjeno načelo uresničuje le deloma, saj pouk strokovne teorije poteka ločeno od praktičnega izobraževanja. Tako pouk predmetov tehnologija, materiali tehnično risanje, mehanika in drugih, poteka v šolski učilnici in ločeno od praktičnega pouka. Tudi pogoji za učitelje so različni, tako glede izobrazbe kakor učne obveznosti. Za učitelja praktičnega pouka veljajo nižji izobrazbeni standardi in večja učna obveznost. Pri opredeljevanju izobrazbenih pogojev sta prisotni dve tendenci. Na eni strani težnja države, da se za praktični pouk v večji meri kakor doslej, uveljavi kader s srednjo strokovno izobrazbo (npr. delovodje, mojstri). Na drugi strani pripravljavci programov, ki poudarjajo zahtevnost določenih vsebin praktičnega pouka in povezavo s teoretičnimi znanji, za kar uveljavljajo zahtevo po visokošolskih učiteljih. Če bomo hoteli uresničiti pouk strokovne teorije skozi praktični pouk, bo treba najprej poskrbeti za izobraževanje učiteljev. Sedaj imamo na eni strani učitelje strokovno-teoretičnih predmetov, ki največkrat niso usposobljeni za praktični pouk v

svoji stroki in na drugi strani učitelje praktičnega pouka, ki imajo primanjkljaj na strokovno-teoretičnem znanju.

Specifični problemi praktičnega pouka v programih srednjega strokovnega oziroma tehniškega izobraževanja

Posebni problemi skladnosti med teoretičnim in praktičnim izobraževanjem so se pokazali pri prenovi izobraževalnih programov srednjega strokovnega oz. tehniškega izobraževanja. Problem predstavlja raznolikost vsebin praktičnega pouka, ki zahtevajo različne kadrovske pogoje. Tako v določenih programih praktični pouk poučujejo štirje ali pet učiteljev (po letnikih). V nekaterih programih je praktični pouk nov predmet, ki se je oblikoval iz nekdanjih vaj pri strokovno-teoretičnih predmetih, zato koncept predmeta ni povsem jasen. Menimo, da je bila s tem narejena škoda strokovno-teoretičnim predmetom, ki so doslej lepo povezovali teoretična znanja z uporabo pri vajah. Naj za osvetlitev problematike omenimo posebnosti programa Ekonomski tehnik. V tem programu je praktični pouk nov predmet, ki se v 3. in 4. letniku uresničuje v učnem podjetju, za katerega je treba znotraj šole zagotoviti ustrezne prostorske pogoje in opremo. Zamisel je, da bi v učni firmi učil učitelj strokovno-teoretičnega predmeta (gospodarsko poslovanje, računovodstvo), ker bi bila tako zagotovljena praktična aplikacija teoretičnega znanja. Tak način dela je bil eksperimentalno preverjen in ocene so ugodne. Problem je v tem, da se učitelji ne strinjajo z različno učno obveznostjo pri pouku strokovne teorije in pri praktičnem delu v učnem podjetju. Torej je treba spremeniti standarde in normative za delo srednjih šol.

Obseg praktičnega izobraževanja, zlasti praktičnega pouka je zelo različen, od 456 ur do 800 ur, kar kaže, da tej sestavini poklicne usposobljenosti dajejo stroke različen pomen in da ponekod težijo k zblizevanju praktične usposobitve tehnika s širokim poklicnim profilom. V tem primeru se pojavi vprašanje, ali ne bi bil ustreznejši program poklicno-tehniškega izobraževanja. Prav tako različen je obseg delovne prakse, ki je v povprečju dva tedna v celotnem trajanju izobraževanja. Če bi slednji obliki usposabljanja dali večji pomen, bi res presegli "pošolanost" praktičnega izobraževanja in "podhranjenost" sedanjih tehnikov na praktični poklicni usposobljenosti. Hkrati pa zbornice in predstavniki nekaterih ministrstev opozarjajo, da podjetja niso naklonjena obsežnejšemu praktičnemu izobraževanju večjega števila dijakov, temveč le v skladu z lastnimi kadrovske potrebe. Tudi v tem primeru je treba ugotoviti, da delodajalci ne bodo motivirani, če ne bo sistemskih rešitev temeljnih problemov, vključno s stimulacijo.

Omenimo naj še, da se v novih programih srednjega strokovnega izobraževanja skoraj dosledno pojavljajo zahteve po visoki izobrazbi učiteljev praktičnega pouka. Utemeljitev izhajajo iz narave in zahtevnosti vsebin praktičnega pouka. Praktični pouk je vse manj razumljen v klasičnem pomenu kot učenje temeljnih spretnosti in poklicno operativne sposobnosti z opravljanjem in ponavljanjem delovnih vaj in delovnih nalog. Praktični pouk danes vsebuje široko povezovanje teoretičnega znanja različnih, splošnih in strokovno-teoretičnih predmetov (matematika, jeziki, naravoslovni in družboslovni predmeti). Prav teoretična podprtost praktičnega pouka je najpogostejši razlog, s katerim pripravljavci programov utemeljujejo zahtevo po visoki izobrazbi učitelja.

9.4. Predlogi

Na podlagi doslej navedenih ugotovitev o novih programih nižjega in srednjega poklicnega in srednjega strokovnega izobraževanja lahko zaključimo, da doslej nismo uspeli razviti ustrežnejših programov, v katerih ne gre le za korelacijo med predmeti praktičnega ter

teoretičnega izobraževanja, temveč bi bili načrtovani na podlagi medpredmetnih sklopov vsebin in ciljev izobraževanja, kar bi omogočilo, da bi bilo posredovanje strokovno-teoretičnega znanja naslonjeno na praktično delo tako, da bi se program izvajal na podlagi načel izkustvenega učenja, pouk teorije pa bi bil naslonjen na praktični pouk. Za pripravo takih programov nimamo lastnih izkušenj, niti razvite metodologije, zato bi bilo treba dobiti znanje in izkušnje strokovnjakov iz tujine. Hkrati s pripravo novih programov za poskusno uvajanje je treba načrtovati spopolnjevanje pedagoškega kadra.

Strateški cilj je razviti medpodjetniške izobraževalne centre, ki bi omogočali uresničitev dveh ciljev:

- sodobno organizacijo praktičnega izobraževanja ob spoznavanju teoretskih osnov,
- uresničitev tistih ciljev izobraževanja, za katere pri delodajalcih ni ne interesov ne pogojev.

Medpodjetniški izobraževalni centri so institucije, ki bi omogočale povezovanje teoretičnega znanja in prakse in premagovale prepad med šolo in podjetji. Potreba po medpodjetniškem izobraževalnem centru je tako utemeljen z dveh strani. Na eni strani gre za zagotavljanje pogojev za sodobno teoretsko podprto praktično izobraževanje v programih za pridobitev poklicne izobrazbe v dualnem sistemu za tisti del, ki ga ne more zagotoviti oziroma zanj ni zainteresiran posamezni delodajalec. To so elementarna praktična znanja in delovne spretnosti ter vsebine varnosti pri delu, ki jih mora dobiti vajenec v 1. letniku predno nastopi praktično izobraževanje pri svojem delodajalcu. Sedaj ta znanja in spretnosti pridobi v šolskega dela programa v šolski delavnici. V višjih letnikih bi v medpodjetniškem izobraževalnem centru vajenec pridobil tista praktična znanja, ki jih iz različnih razlogov ni pridobil pri svojem delodajalcu.

V skladu z zakonom o poklicnem in strokovnem izobraževanju so zbornice zadolžene, da organizirajo medpodjetniške center za skupni del praktičnega izobraževanja vajencev, hkrati pa bi s tem pridobile infrastrukturno bazo za organizacijo vmesnih in zaključnih preizkusov praktične usposobljenosti vajencev ter za izvajanje praktičnega dela mojstrskih, delovodskih in poslovodskih izpitov. Poleg tega bi medpodjetniški izobraževalni centri izvajali določen del praktičnega izobraževanja študentov višjih in visokih strokovnih šol in skrbeli za prenos sodobnih tehnologij v obrt in gospodarstvo in tako izvajali programe usposabljanja in izpopolnjevanja oziroma programe za dokvalifikacijo in prekvalifikacijo.

V Sloveniji je že pripravljenih nekaj projektov o zasnovi medpodjetniških izobraževalnih centrov, bodisi kot enota ob šolskih učnih delavnicah bodisi kot samostojni izobraževalni center v podjetju. Dosedanje razprave so pokazale, da zbornice niso naklonjene ideji, da bi bile ustanoviteljice medpodjetniških izobraževalnih centrov brez močne finančne soudeležbe države. Socialni partnerji imajo tudi pomisleke do ustanavljanja medpodjetniških izobraževalnih centrov v okviru določene šole, ki se bodo težko prilagodile potrebam vseh predvidenih uporabnikov. Vprašanje je tudi po kakšnih kriterijih se bodo ustanovljali medpodjetniški izobraževalni centri. Pri tem gre za kriterije, pri katerih se soočajo interesi območjih oziroma regij, dejavnosti, podjetij, zbornic in države in ob tem vprašanje financiranja.

Model medpodjetniškega izobraževalnega centra mora upoštevati dejanske potrebe in finančne možnosti slovenske države in zato ni primerljiv z tovrstnimi ustanovami v razvitih državah, ki imajo veliko število prebivalcev in gospodarskih subjektov in drugačne možnosti financiranja.

Ne glede na predhodno navedene težave, ki spremljajo nastajanje zasnove medpodjetniških izobraževalnih centrov, z ustanovitvijo ni mogoče odlašati. Zbornice ne bodo mogle v

nedogled uporabljati šolskih delavnic, ki imajo za njihove naloge povsem neurejen status, saj so financirane iz proračuna in so torej v lasti države. Drug problem je zaostajanje Slovenije na področju usposabljanja in izobraževanja odraslih. Če je izobraževanje mladine za pridobitev poklicne in strokovne izobrazbe kolikor toliko primerljivo z razvitimi državami, pa smo na področju izobraževanja in usposabljanja ter spopolnjevanja odraslih v velikem zaostanku. Tudi pri tem je vloga omenjenih centrov izjemno pomembna. Postavitev medpodjetniških izobraževalnih centrov bi bila tudi priložnost, da se deloma preseže sedanja nepovezana in razdrobljena ter deloma anarhična izobraževalna ponudba (zlasti razni programi usposabljanja in izpopolnjevanja, ki se izvajajo pod lažno formulo javne veljavnosti).

10. MOŽNOST PREHAJANJ MED POKLICNIM IN SPLOŠNIM IZOBRAŽEVANJEM OZIROMA MED POKLICNO IN AKADEMSKO VERTIKALO

V novi sistemski ureditvi poklicnega in strokovnega izobraževanja so razvite številne možnosti za preprečevanje zapiranja sistema poklicnega izobraževanja v slepo ulico. V sedanji sistemski ureditvi smo reševali to vprašanje na dva načina:

- z odpravljanjem slepih ulic in razvijanjem možnosti za nadaljevanje izobraževanja po končani šoli na manj zahtevni stopnji,
- z vzpostavljanjem mostov, ki omogočajo prehajanje med tako imenovano akademsko in poklicno potjo izobraževanja.

V obeh točkah se slovenski šolski sistem tudi stalno posodablja tako, da se možnosti za prehajanje v višjo izobrazbeno stopnjo stalno dopolnjujejo (leta 1999 je z Novelo zakona o visokem šolstvu omogočen neposreden dostop do univerzitetnih programov s poklicno matura in dodatnim izpitom iz splošnega maturitetnega predmeta, pred tem je bil mogoč dostop samo s splošno matura).

10.1. Možnost za nadaljevanje šolanja po končani poklicni šoli

- Prvo in bistveno načelo je, da se dijaku pri prehajanju med izobraževalnimi programi prizna dosežene rezultate v predhodnem izobraževanju in se praktično nikoli ne vrača na začetek izobraževanja.
- Po končanem nižjem poklicnem izobraževanju dijaki lahko nadaljujejo izobraževanj po vseh programih srednjega poklicnega in strokovnega izobraževanja, čeprav niso končali osnovnošolskega izobraževanja, ki je sicer potreben pogoj za vpis v te vrste izobraževanja.
- Najpomembnejša možnost v sistemu je možnost prehajanja absolventov 3-letnega poklicnega izobraževanja do ravni srednje strokovne izobrazbe. Ta prehod omogočajo dveletne poklicno-tehniške šole, ki so nadgradnja triletnih poklicnih šol. Tako imenovani »sistem 3+2« omogoča po poklicni šoli doseči poklicno matura, s čimer se odpirajo možnosti za nadaljevanje izobraževanja praktično v vseh oblikah postsrednjega izobraževanja, z dodatnim izpitom iz enega splošnega maturitetnega predmeta tudi na univerzitetnih programih. Poklicno-tehniška šola je ena od pomembnih sestavin sistema, saj se tudi statistično gledano dijaki te možnosti izobraževanja poslužujejo v obsegu, ki daleč presega druge oblike prehajanja ali nadaljevanja izobraževanja. Pri tem ne omenjamo standardnih oblik za nadaljevanje izobraževanja, ki jih za absolvente poklicnih šol po pridobljeni delovni praksi tako pri nas kot drugje predstavljajo mojstrski izpiti.

10.2. Pregled možnih sistemskih prehodov med akademskim in poklicnim izobraževanjem

Poklicna matura v noveli zakona o visokem šolstvu (dec. 1999)

Prednosti: Demokratizacija sistema, interes delodajalcev (zlasti Gospodarske zbornice Slovenije) za razvoj izobraževanja vrhunskih strokovnjakov na tehniških področjih, pomen operativne praktične usposobljenosti za nadgrajevanje znanstveno usmerjenega akademskega

študija, dodaten maturitetni predmet bo ohranjal visoko raven zahtevnosti prehoda na univerzitetni študij ne bo pa povečeval selektivnosti srednjih strokovnih šol.

Slabosti: Nedefiniranost strokovne vertikale (kako široko jo razumeti??, je "kemija" podlaga tudi za farmacijo, različne tehnologije: tekstil, usnje, ... , številni programi srednjega strokovnega izobraževanja nimajo nadgradnje v univerzitetni vertikali (vzgojitelj, optik), v posameznih področjih (ekonomsko) "konkurenčnost" splošni maturi, priprava na dodatni predmet po maturi ni sestavni del načrtnega izobraževalnega.

Maturitetni tečaj

Prednosti: Demokratizacija sistema, odpravljanje "slepih ulic" brez vračanja na začetek izobraževanja, možnost organizirane priprave na maturo, ki omogoča nadaljevanje univerzitetnega študija na vseh področjih.

Slabosti: Prevelika teža splošno-izobraževalnih predmetov, problem motivacije zlasti za odrasle zato ni pričakovati, da bo po tej poti dosežen sistemski in statistično pomemben prehod med poklicnim in splošnim izobraževanjem.

Predlogi: Proučiti nabor maturitetnih predmetov in možnost, da se v maturitetnem tečaju poveča nabor temeljnih strokovnih predmetov, dogovori med sveti za visoko šolstvo, za poklicno in strokovno izobraževanje ter za splošno izobraževanje in republiško maturitetno komisijo.

Prestopi iz višjega v visoko strokovno oziroma iz visokega strokovnega v univerzitetno izobraževanje

Prednosti: Manj vmesnih ovir, spodbujanje doseganja višjih rezultatov, možnost opravljanja razlik med študijskimi programi po prestopu brez izgubljanja letnikov študija.

Slabosti: Možnosti prestopanja so omejene, ker številni univerzitetni študiji nimajo paralelnega visokega strokovnega izobraževanja, številni visoki strokovni programi pa ne vzporednega višjega strokovnega študija, ni pričakovati, da bi s prestopi odpirali statistično pomembne možnosti nadaljevanja študija.

Poklicni tečaj

Njegova vloga v sistemu je sicer povsem obratna, saj ne omogoča prestopa iz poklicne oziroma strokovne vertikale v akademsko temveč obratno iz akademske v strokovno. Poklicni tečaj je namreč namenjen absolventom gimnazij (z maturo ali brez), da si v enoletnem izobraževanju pridobijo poklicno, praviloma pa strokovno izobrazbo, ki ustreza ravni "tehnika". Sedaj je to izobraževanje razvito dokaj skromno, ker lahko gimnazijci, ki niso uspešno opravili maturi, opravljajo zaključne izpite v vseh srednjih šolah, v prihodnje pa jim bo to omogočeno le po poklicnem tečaju. Poklicni tečaj bo ustrezna oblika poklicnega usposabljanja tudi za vse tiste, ki ne bodo mogli uspešno študirati in bi si radi pridobili poklicno oziroma strokovno izobrazbo. Ocenjujemo, da bo v prihodnjih letih okoli 2500 (do 10% generacije) interesentov za to izobraževanje.

11. ENOTNOST POKLICNEGA IZOBRAŽEVANJA MLADINE IN ODRASLIH, MOŽNOST PRIDOBIVANJA POKLICNE IN STROKOVNE IZOBRAZBE Z IZPITI

Enotnost poklicnega in strokovnega izobraževanja mladine in odraslih je med drugim ključni element v povečanju konkurenčnosti posameznika na trgu delovne sile, ker daje možnosti trajnega usposabljanja v aktivni dobi, dokvalifikacije ali prekvalifikacije in ne nazadnje pridobivanje višje stopnje izobrazbe tudi izven formalnega šolskega sistema, predvsem pa v povezavi z njim.

Možnosti pridobivanja poklicne in strokovne izobrazbe z izpiti prinaša – poleg osnovnega namena: biti eden načinov pridobivanja izobrazbe - za posameznika stimulatивно okolje za permanentno izobraževanje v času zaposlitve. Skozi učenje in preverjanje pridobljenih znanj in usposobljenosti z izpiti dosegamo tudi višji nivo usposobljenosti zaposlenih, kar je nedvomno interes razvoja kadrov v podjetjih. Ne nazadnje je možna tudi (ob horizontalnih prehodih) večja mobilnost med poklici in prilagajanje spremembam na trgu delovne sile skozi dokvalifikacijo ali prekvalifikacijo. Možno je načrtno (in morebiti tudi formalno) verificirati znanje za nastajajoče nove poklice ob hitrem razvoju strok in nujnosti obvladovanja novih znaj. Slednje je tudi pomemben razlog za modularnost v programih za mladino, zlasti v poklicih z hitrim razvojem stroke.

11.1. Povzetek temeljnih načel reforme poklicnega izobraževanja, ki izhajajo iz Bele knjige o vzgoji in izobraževanju v RS

Temeljni načeli reforme poklicnega in strokovnega izobraževanja zajeti v samem naslovu tega poglavja, vključujeta posredno tudi zahtevo, ki je postavljena z vidika razvoja vzporednih možnosti in poti za doseg določenega poklica in sicer: enakovrednost pridobljene poklicne izobrazbe (tako glede vključevanja v delo kot v nadaljnje izobraževanje) ne glede na način njene pridobitve. Prav ta zahteva se navezuje na začrtan cilj enotnosti poklicnega izobraževanja mladine in odraslih, ki je bili postavljeni v Beli knjigi. Razvili naj bi se:

- sistem poklicnega izobraževanja za mladino in odrasle z upoštevanjem specifičnosti in z organizacijo različnih poti,
- določene programi v vertikali poklicnega izobraževanja, ki so namenjeni izključno odraslim,
- programi nadaljnega izobraževanja kot sestavnega dela sistema izobraževanja.

Pri načelu zagotavljanja možnosti pridobivanja formalne izobrazbe z izpiti je podana ugotovitev, da kaže ob obstoječih različnih sistemih za pridobivanje temeljne poklicne izobrazbe z izpiti razviti ureditev, po kateri posameznik lahko pridobi izobrazbo z izpiti, s katerimi dokazuje, da je dosegel zahtevane standarde znanj. Standardi znanj, temelječi na poklicnih profilih, so podlaga za oblikovanje programov za mlade in hkrati temelj za sistem izpitov za dokazovanje znanja po delih. Zato je treba:

- izdelati standarde in normative za vsak poklicni profil in za vsako stopnjo v poklicni vertikali,
- zagotoviti možnost pridobivanja formalne izobrazbe z dokazovanjem znanja prek izpitnega sistema,

- vzpostaviti izpitno mrežo in jo vključiti v sistem poklicnega izobraževanja (stalne izpitne komisije pri šolah ali pri samostojnih izpitnih centrih),
- vzpostaviti institucionalno osnovo za pripravo odraslih za opravljanje izpitov.

11.2. Temeljna načela in iz njih izhajajoče usmeritve so podlaga izhodiščem za pripravo programov

Iz Izhodišč za pripravo izobraževalnih programov poklicnega in strokovnega izobraževanja, ki se navezujejo na tematiko obravnavano v tem poglavju, so povzeti naslednji globalni dolgoročni cilji (iz Izhodišč za pripravo izobraževalnih programov nižjega in srednjega poklicnega izobraževanja ter programov srednjega strokovnega izobraževanja):

- zagotoviti programske rešitve za načrtno permanentno izobraževanje in sicer s programi za izpopolnjevanje ter posodabljanje poklicnih znanj, za prekvalifikacijo in specializacijo,
- postaviti temelje za prehodnost dijakov med izobraževanjem,
- zagotoviti možnost za zaposlene in druge odrasle osebe, da si pridobijo poklicno izobrazbo z izpiti, ne da bi se vključevali v formalne oblike izobraževanja.

V Izhodiščih zapisani načini pridobivanja poklicne izobrazbe ter poklica so skladno z novo šolsko zakonodajo naslednji:

- Programi za pridobitev izobrazbe: Določi se en ali več nazivov poklicne strokovne izobrazbe in na tej osnovi izobraževalni program za pridobitev le-te.
- Programi za izpopolnjevanje in usposabljanje: Za programe za katere so pomembna predhodna poklicna znanja in poklicna praksa, se določi naziv poklicne ali strokovne izobrazbe, zanj se pripravi izobraževalni program za izpopolnjevanje po pridobljeni izobrazbi, ki omogoča prekvalifikacijo ali specializacijo na isti stopnji zahtevnosti. Odrasli si lahko poklicno ali strokovno izobrazbo pridobijo z opravljanjem izpitov iz posameznih predmetov, ne da bi se vključevali v organizirano izobraževanje. Osnova za preverjanje znanja v tem primeru so predmetni katalogi znanja, pri opravljanju zaključnega izpita ali poklicne mature pa izpitni katalogi. Izobraževalni program mora opredeliti pogoje, ki jih mora izpolnjevati kandidat, ki si želi pridobiti poklicno oziroma strokovno izobrazbo z opravljanjem izpitov.
- Izobraževalni program: V načelu se za vsak naziv poklicne ali strokovne izobrazbe pripravlja samostojen izobraževalni program. Če se (zaradi vsebinskih ali organizacijsko-izvedbenih razlogov) pripravlja izobraževalni program za več nazivov poklicne ali strokovne izobrazbe, se lahko v programu predvidijo različne opcije ali smeri za posamezen naziv izobrazbe. Strokovni svet za poklicno in strokovno izobraževanje se na podlagi izobraževalnega poklica odloči tudi o morebitnih modularnih deli programa, ki naj bi omogočali poglobljanje različnih specialnih strokovnih znanj.

Izhodišča so dala ugodni nastavek in posledično tudi realizacijo za mojstrske, delovodske in poslovodske izpite, ki doživljajo uresničitev. Ni realizirana modularnost in opcije izobraževanja pod točko 3. Kljub zasnovi, ki je bila sprejeta v izhodiščih, niso bili razviti programi usposabljanja in izpopolnjevanja, po katerih bi kandidati pridobili javno listino.

11.3. Povzetek nekaterih navedb Izhodišč za pripravo izobraževalnih programov nižjega in srednjega poklicnega izobraževanja ter programov srednjega strokovnega izobraževanja odraslih

Izobraževalni programi poklicnega in strokovnega izobraževanja za odrasle, ki dajejo javno veljavno izobrazbo, so sestavni del enotnega sistema poklicnega in strokovnega izobraževanja. Odraslim se omogoči pridobiti izobrazbo po različnih poteh, skupna osnova za razvoj različnih poti so standardi znanj; te poti se lahko realizirajo:

- vključitev v različne oblike poklicnega in strokovnega izobraževanja,
- pridobivanjem izobrazbe po delih izobraževalnih programov,
- dokazovanjem znanja v izpitnem sistemu,
- priznavanjem predhodno pridobljenega znanja na podlagi spričeval in drugih ustreznih dokazil o pridobljenih znanjih in spretnosti v skladu z navodili ministra.

Izhodišča obravnavajo postopke za pripravo programov, ne pa poti za doseganje izobrazbe.

Izobraževalni program je eden, ne glede na to ali se vanj vključuje samo mladina, samo odrasli ali oboji.

Vrste izobraževalnih programov za odrasle:

- programi, ki niso posebej prilagojeni za odrasle – pri izvedbi velja splošen sklep za ureditev programskih prilagoditev,
- programi, ki upoštevajo posebnosti za mlade in posebnosti za odrasle,
- programi pripravljeni izključno za odrasle,
- del programa, ki je določen kot del, ki omogoča pridobiti zaokroženo poklicno ali strokovno znanje.

Programi pod točko 2 niso bili razviti, programi pripravljeni izključno za odrasle (točka 3) so bili na Strokovnem svetu za poklicno in strokovno izobraževanje zavrženi (Voznik, Poslovni sekretar (višja), Tehnolog poštnega prometa). Deli programov pod 4. točko niso bili razviti.

Gospodarska zboranica Slovenije je pripravila in izvaja programe usposabljanja s preverjanjem z izpiti za: refleksno consko masažo, merilce električnih instalacij brez podeljevanja javno veljavne listine.

11.4. Obstoječe stanje

Soočeni smo s hitrim razvojem posameznih strok in hitrim prenosom uporabe novih spoznanj ter tehničnih rešitev v sfero proizvodnih tehnologij. To zahteva trajno sledenje spremembam, tudi skozi spremembe v vsebinah potrebnih novih znanj. Obenem to pomeni, da se čedalje več novih strokovnih znanj seli iz kategorije specifičnih, ki so ali so bila kot taka zajeta v programe za oblikovanje posameznih strokovnih profilov, in nujno izpodrivajo nekatera zastarela znanja.

Obstaja vse akutnejše pomanjkanje usposobljenega kadra, zlasti na področju informacijskih tehnologij, kjer je kopičenje novega znanja in veščin najočitneje izraženo; zadeva ima tudi izrazito mednarodne dimenzije v smislu pomanjkanja usposobljenih kadrov na vseh nivojih gospodarskih dejavnosti.

Informacijska družba vodi v krepitev storitvenega sektorja, zato je upoštevati nujnost usposabljanja za nove poklice in dograditev znanj ("nova pismenost za informacijsko družbo"), kjer bodo že zaposleni, posebej odrasli, najprej na udaru in pred objektivnim izzivom nadgradnje znanj in dodatnih kvalifikacij.

11.5. Kakšne so prednosti enotnosti poklicnega izobraževanja mladine in odraslih ter možnosti pridobivanja poklicne in strokovne izobrazbe z izpiti?

Enakovrednost izobrazbenih standardov

Izhajanje iz enakovrednosti izobrazbenih standardov mladine in odraslih omogoča postaviti enovit sistem izobraževanja z primerljivo kvaliteto izšolanega kadra, ki je rezultat obeh izobraževalnih načinov oziroma poti. Kot grožnja pa se kaže morebitna togost preslikave zahtev veljavnih v šolskem načinu pridobivanja formalne izobrazbe za mladino v zahteve za odrasle. Ena od možnih rešitev je kreiranje programov z nakazanimi možnimi izstopnimi cilji (fleksibilno programirano izobraževanje) in modulno strukturiranje vsebin. To je hkrati lahko izhodišče tudi za potrjevanje posameznih delov izobrazbe.

Racionalna organizacija izobraževanja in racionalna mreža šol

Z fleksibilno zasnovano programov poklicnega in strokovnega izobraževanja za odrasle, ki jih avtonomno oblikujejo šole na podlagi standardov znanj (izhajajoč tudi iz poklicnih standardov – nomenklatur), je mogoča vzpostavitev ponudbe izobraževanja v šolah za mladino tudi za odrasle, brez podvajanja oziroma neracionalnih vzporednih novih institucij, kar seveda ne omejuje novih iniciativ in izobraževalnih ponudb.

Predlog: Pravno formalna razmerja v sistemu poklicnega in strokovnega izobraževanja je potrebno urediti tako, da bo možno oblikovanje programov s strani verificiranih izvajalcev, kjer bodo oblikovalci izhajali iz poklicnih standardov, opisanih v nomenklaturah, nadzor nad kvaliteto izvedenih programov opravljajo uporabniki iz sfere naročnikov programov.

Načelo permanentnosti izobraževanja: pridobivanje temeljne poklicne izobrazbe, izpopolnjevanje, specializacija, usposabljanje, prekvalifikacija

Večina poklicev v proizvodni in storitveni sferi terja nenehno usposabljanje in nadgradnjo izobrazbe v okviru tudi enega delovnega mesta, kar največkrat vodi v specializacijo. Zlasti zahtevnejši poklici (tam kjer se večja obseg novih, informacijskih znanj), ob večjih spremembah uporabljanih tehnologij, pa poleg nove specializacije predpostavljajo prehod v stopnji izobrazbe in morebitne prekvalifikacije. Na tem segmentu se najbližje dotikata izobraževanje odraslih in mladine, zato je pomembna združljivost in medsebojno dopolnjevanje izobraževalnih načinov oziroma poti. Tako kot so pomembne pregledne možnosti izobraževanja, je pomembna promocija le-teh.

Predlog: Tudi za slednje morajo biti dane institucionalno opredeljene možnosti. Ključen element uspeha je vzpostavljena sinergija sfere uporabnikov (podjetja in zaposleni) in ponudnikov izobraževanja. Izobraževanje v podjetjih, kjer je izražena načrtnost pri izpopolnjevanju in specializaciji kadrov, je smiselno vključiti v sistem priznavanja usposobljenosti tudi skozi izpitni sistem ob seveda jasnih, a fleksibilnih pogojih. S tem je možna gradnja uporabne in zato uspešne strukture, ki ji uspeh zagotavlja interes uporabnikov.

11.6. Slabosti enotnosti sistema: pošolanje izobraževanja odraslih

Pošolanje odraslih je potencialni problem, ki lahko deluje kot ključni moment odvrčanja uporabnikov, v kolikor ostanemo pri tem izhajanju iz učnih načrtov in programov za mladino, kljub prilagoditvi programov za izobraževanje odraslih.

Pripravo na izpite iz tistih vsebin, ki so tipično šolske, je ob določenih pogojih možno prepustiti ponudbi izobraževalnih možnosti, v kolikor bodo oblikovani izpitni katalogi.

11.7. Predlogi

- *Vzpostaviti bi morali mrežo izpitnih centrov in jo umestiti v sistem poklicnega izobraževanja tako, da bi se razvile možnosti za preverjanje poklicnega znanja in usposobljenosti.*

Vzpostavljeni so nekateri izpitni centri na GZS (delovodski izpiti) in OZS (mojstrski), drugih za priznavanje formalne izobrazbe ni. Usposobljenost potrjuje GZS (trgovina in gostinstvo), OZS potrjuje usposobljenost za poklice iz B liste dejavnosti ter izobraževalna institucija, ki imajo koncesijo (npr. Inter-es: promet).

Standarde, ki jih bodo preverjali izpitni centri, morajo sooblikovati delodajalci (GZS, OZS, ministrstva). Nadzor izpitnih centrov opravlja predlagatelj standarda.

Mreža izpitnih centrov za javno veljavne programe se vzpostavlja za izvajanje delovodskih in poslovodskih izpitov. Podoben razmah je pričakovati z oblikovanjem izpitnih katalogov za več poklicnih področij.

GZS je pripravila metodologijo za pripravo programov usposabljanja in izpopolnjevanja, ki zajemajo tudi standarde usposobljenosti. Usposobljenost se preverja po izpitnem sistemu zunanjega preverjanja na GZS. Standard znanja preverja predlagatelj. Kandidat po uspešno opravljenem izpitu dobi potrdilo o usposobljenosti. Gre za vsebine, ki niso zajete katerikoli obliki veljavnih programov izobraževanja.

- *Razviti pogoje za sodelovanje šole in podjetij pri doseganju poklicne izobrazbe in poklicne usposobljenosti*

Za dualni sistem šolanja se je izkazalo, da potrebuje dodatne vzpodbude za delodajalce, tako v obliki materialnih stimulativnih ukrepov (davčne olajšave in podobno), kot tudi podpore pri zagotavljanju mentorstva pri izvajanju prakse (sistemsko usposabljanje mentorjev kot del sistema dodatnega usposabljanja pedagoško-andragoških kadrov). Problem prakse v šolskem načinu srednjega poklicnega izobraževanja, ki naj bi ga reševali medpodjetniški izobraževalni centri, ni mogoče reševati frontalno (prej kot ne samo v okviru obstoječih šol), ampak v skladu z interesi in potrebami delodajalcev in posameznih panog gospodarstva. Z drugimi besedami: praktičen del izobraževanja mora potekati v medpodjetniških izobraževalnih centrih, ki sledijo dinamiki razvoja dejavnosti za katero izobražujejo in razpolagajo s strokovnimi kadri, ki imajo ustrezna pedagoško-andragoška znanja.

Z vidika nadaljnje usposabljanja kadra z že pridobljeno stopnjo poklicne kvalifikacije je potrebno upoštevati, da razviti pogoji za sodelovanje šol in podjetij lahko slonijo le na sistemu pridobivanja in priznavanja kvalifikacij, ki dopušča neodvisni način pridobivanja znanja.

Potrebni so jasno definirani pogoji priznavanja usposobljenosti in iz njih izhajajočih izobrazbenih stopenj.

Sistem naj ima jasen institucionalni okvir in mora kot tak odgovoriti na vprašanja:

- kako in na kakšen način se izobrazba /usposobljenost pridobiva,
- kdo in pod kakšnimi pogoji oblikuje ponudbo izobraževanja,
- kako in kdo preverjeno znanje potrjuje (javnoveljavno),
- kako do priznanja formalne izobrazbe odraslih, ki se usposablja.

- *Zaposlenim omogočiti, da strokovna in zlasti praktična znanja dokažejo tudi na podlagi lastnih izkušenj, na podlagi preverjanja avtodidaktično razvitih delovnih spretnosti ter načrtnega izobraževanja in izpopolnjevanj.*
- *Razviti možnosti za graditev poklicne kariere, odpraviti slepe ulice in razviti možnosti dostopa do najvišjih stopenj izobrazbe.*

Gradnja poklicne kariere je še vedno premalo uveljavljen instrument stimulacije. Razumeti ga je tudi kot orodje za pritegovanje odraslih v izobraževanje bodisi v ozki poklicni smeri (v smeri specializacije) ali iskanju opcij za dokvalifikacije oziroma prekvalifikacije, kar je v pogojih prestrukturiranja industrijskih procesov pogosta potreba in zato tudi interes delodajalcev. Načrtovanje poklicne kariere naj izhaja že v njeni zasnovi iz preglednih možnosti poti do določenih ciljev in izstopov v poklic (sfero dela). To načrtovanje naj podpre zlasti vračanje odraslih v izobraževalni proces, vključuje naj tudi možnosti nadaljevanja šolanja na višjih stopnjah.

Za doseganje sistematiziranosti in hkrati pomoči pri zastavljanju poklicnega in strokovnega usposabljanja je pomembno izvedbeno orodje kvalifikacijski načrt, ki naj v smislu individualnega projekta opredeljuje izhodiščno stanje kot tudi pot in vsebinske elemente do zelenega cilja. Možno je vzpostaviti tipične primere kot vzorčni model za različne uporabe. Temeljno vprašanje, ki naj ga razreši načrt je, na katere temeljno znanje je potrebno nasloniti na posamezen modul ali skupino modulov, da bo rezultat individualne kompozicije usposabljanja ali izbora različic posamezniku dal uporabno usposobljenost.

- *Vzpostaviti institucionalno mrežo za pripravo odraslih na opravljanje izpitov.*

Mreža za pripravo mora biti zasnovana odprto, z upoštevanjem in uporabo vseh sodobnih metod in poti pridobivanja znanj, spretnosti in veščin.

- *Razviti programe usposabljanja in izpopolnjevanja, ki bi bili namenjeni odraslim, zlasti brezposelnim, in jim omogočili pridobivanje poklicne usposobljenosti.*

Ob tem, da se določijo standardi znanja, ki jih posamezniki lahko dosežejo po različnih poteh in usposobljenosti, in dokazujejo pod enakimi pogoji, brez predhodnih organiziranih priprav, je za večino oseb, posebej brezposelnih, nujno določiti ustrezne programe usposabljanja in organizirati priprave. Izkušnje so pokazale, da se je na tem področju v obdobju po letu 1991 razvila zasebna iniciativa tako, da je razvoj dosegel primerno stopnjo ponudbe in kakovosti. Problemi so in še nastajajo, ko jih med seboj primerjamo ali skušamo ugotoviti, kaj udeleženci posameznega programa dejansko znajo, ker nimamo določenih potrebnih standardov usposobljenosti.

- *Modularizacija programov (vsebinsko)*

Moduli naj zamenjajo predmetnik in naj bodo interdisciplinarno povezani, ko sestavljeni v zaključeno celoto usposabljanja, postanejo prepoznavni v sferi dela.

Module je potrebno graditi iz istih izhodišč (standardov znanj) tako za mladino kot odrasle. Bolj ali manj togo prenašanje predmetnika ali učnih načrtov v zgolj enoplastno delitev vsebin se ne zdi primerno za zagotovitev nove kvalitete.

Hkrati naj bo modul tudi dovolj zaključen vsebinski sklop znanja za oblikovanje programa z variantno sestavo modulov, po katerem je možno priti tudi do formalne izobrazbe. Pri tem je potrebno pretehtati možnosti za uporabo obstoječe SKP za definicijo poklicnega profila glede na delitev dela, ki je uveljavljena v slovenskem prostoru .

Nove poklicne kvalifikacije k že obstoječim so temeljni izziv za pripravo dodatnih modulov v programih za profile, ki se porajajo (področje informacijskih tehnologij). Tu so moduli zlasti pomembni tudi v šolskem izobraževanju mladine.

Pokrivanje potreb razvoja na delovnem mestu do neke mere pokriva sprotno ali občasno usposabljanje. Dostop do novih (tudi nastajajočih znanj) je prav z moduli možno relativno hitro udejanjiti skozi urejeno tržno ponudbo usposabljanja in izobraževanja.

Sklepno poročilo z delavnic

12. POBUDE IN PREDLOGI ZA NADALJNI RAZVOJ POKLICNEGA IN STROKOVNEGA IZOBRAŽEVANJA

Seminar: Bled, 16. in 17. april 2000

Razprave na seminarju in v delavnicah so se dotikale predvsem programov nižjega in srednjega poklicnega ter srednjega strokovnega izobraževanja, pri višjem strokovnem šolstvu pa so razpravljavci bolj opozarjali na neustrezne sistemske kot programske rešitve (organiziranost višjih šol znotraj šolskih centrov, smotrnost višješolskega izobraževanja na vseh področjih, zlasti kjer so potrebe in interes za šolanje majhne tudi v drugih oblikah postsrednjega izobraževanja, imenovanje predavateljev višje šole) in potrebo po spremembi zakonskih rešitev. V nižjem in srednjem poklicnem ter v srednjem strokovnem izobraževanju pa so razpravljavci zlasti opozarjali na nerazvitost socialnega partnerstva, neustreznost izhodišč za pripravo izobraževalnih programov ter tudi neustrezne rešitve v prenovljenih programih.

12.1. Socialno partnerstvo

1. Ni tradicije v socialnem partnerstvu, kar se odraža v težavah pri usklajevanju nomenklatur, kjer je opaziti prešibko prisotnost sindikatov. Pogosti so primeri, da so poklicni profili, ki naj se izobražujejo, zasnovani preširoko, s prevelikim obsegom del in so zato prezahtevni, kar je eden od razlogov za visoko zahtevnost izobraževalnih programov. Majhne so tudi možnosti za upoštevanje tekočih potreb dela, tehnološkega razvoja in razvoja znanja. Šibko je tudi sodelovanje socialnih partnerjev v pripravi izobraževalnih programov, programe pripravljajo predvsem šolniki.

2. Uveljaviti je treba lokalno dogovarjanje in povezovanje med socialnimi partnerji. Oblikovale naj bi se lokalne koalicije med delodajalci, šolami, sindikati in lokalnimi oblastmi, ki bi usmerjale poklicno in strokovno izobraževanje na tej ravni. V to povezovanje naj bi bile vključene tudi službe za zaposlovanje s svojimi svetovalnimi storitvami. Rezultat tega bi lahko bili tudi medpodjetniški izobraževalni centri. Taka praksa je že uveljavljena v velenjskem in novomeškem bazenu. Treba bi jo bilo razširjati. Še posebej postaja nujna ob odpiranju kurikula.

3. Rešitve so v dogovorjeni delitvi odgovornosti med državo in socialnimi partnerji, v finančnih spodbudah delodajalcev k dolgoročnejšim ciljem, aktiviranje sindikatov, razvoj oblik izobraževanja za marginalizirane skupine (poklicev in prebivalstva). Država in socialni partnerji naj bi se o delitvi obveznosti in medsebojnih odgovornosti dogovorili v globalnem strateškem dokumentu. Strategija se oblikuje na izhodišču, da je odgovornost države v zagotavljanju široko zasnovanega temeljnega izobraževanja in usposabljanja, delodajalci pa naj bi z vključevanjem v dualni sistem, s krajšimi oblikami izobraževanja in usposabljanja zaposlenih ter z usposabljanjem na delovnih mestih, skrbeli za sodobna funkcionalna znanja. Država mora poleg odgovornosti za začetno poklicno izobraževanje skrbeti tudi:

- za poklicno usposabljanje brezposelnih in drugih posameznikov s sekundarnega eksternega segmenta trga delovne sile,
- za razvoj sistema poklicnih kvalifikacij vključno s certificiranjem izven formalnega izobraževanja pridobljenih znanj,
- za oblikovanje in zagotavljanje standardov kakovosti izobraževalnih storitev.

Cilji strategije v razvoju dualnega sistema:

- predvideti postopno rast generacije v dualnem sistemu in drugih oblikah izobraževanja v podjetjih,

- uvajanje novih programov za dualno obliko izobraževanja zlasti na področju storitvenih dejavnosti,
 - opredeliti se do tega, pri katerih poklicih bo prioriteta šolska, pri katerih pa dualna oblika izobraževanja,
 - izdelati načrt stimulacij delodajalcem (subvencije, davčne olajšave, vlaganja v opremljanje učnih mest ...),
 - zagotoviti ustanavljanje medpodjetniških izobraževalnih centrov,
 - načrtno spodbujati vpis v dualne programe (štipendijska politika, tržna nagrada ...).
4. Zakonsko je treba ustrezneje opredeliti in predvsem doreči statusna vprašanja udeležencev izobraževanja (dijakov, vajencev, študentov višjih strokovnih šol) na vseh stopnjah (ureditev delovno-pravnih razmerij za vajence, doreči učno pogodbo, opredeliti pristojnosti in funkcije nadzora v primeru kršitev učne pogodbe in podobno).
5. Decentralizacija programskega, finančnega in kadrovskega upravljanja poklicnega in strokovnega izobraževanja postaja ob odpiranju kurikula in uveljavljanju lokalnega dogovarjanja nujnost. To pomeni več samostojnosti šolam in lokalnim dejavnikom, vključno socialnim partnerjem na tej ravni. Država naj od neposredne preide na bolj posredno regulacijo, ki naj se kaže tudi v pospešitvi vlaganj v izobraževanje odraslih: infrastruktura, svetovanje, davčne in finančne spodbude.

12.2 Analiza izobraževalnih potreb in nomenklatura kot podlagi za pripravo izobraževalnih programov

1. Razviti strokovne institucije, ki bodo sposobne izdelati in uporabljati metode za analitično in razvojno delo na področjih ugotavljanja izobraževalnih potreb, za anticipacijo razvoja poklicev in poklicne strukture, za spremljanje razvoja znanja in predvidevanje trendov v oblikovanju poklicnih standardov oziroma kvalifikacij ter za spodbujanje razvoja novih poklicev.
 2. Odpiranje kurikula poklicnega in strokovnega izobraževanja. To pomeni, da je treba ob jedru splošnih in strokovnih znanj dopustiti več izbirnosti šolam ter dijakom/študentom. Izbirnost bi bila lahko na voljo tudi v modularni obliki. S tem bo mogoče programe bolje prilagajati spreminjajočim se potrebam in interesom delodajalcev in dijakom/študentom. Spodbujati analizo dela in ugotavljanje izobraževalnih potreb pri delodajalcih. V načrtovanju in pripravi izobraževalnih programov je treba upoštevati tudi razvoj znanja in predvidevanja tega razvoja, tako da bodo programi tudi dolgoročno usmerjeni v potrebe dela. Kurikulum naj bo odprt, tako da bo izvajalcem mogoče stalno posodabljanje vsebin in dopolnjevanje ciljev izobraževanja. K odpiranju kurikula sodi tudi rahljanje vezi med SKP in pripravo nomenklature poklicev ter oblikovanje enotne metodologije priprave nacionalnih standardov znanja, tako tistih, ki so namenjeni pripravi izobraževalnih programov, kot tistih, ki so namenjeni neposrednemu certificiranju znanj.
 3. Ponovno naj se pregleda ustreznost nomenklatur poklicev v celotni poklicni vertikali z zornega kota sodobnih znanj, zlasti tehnologije in praktičnih znanj. Pristop naj temelji na empirični analizi dela. Ob tem naj se preuči utemeljenost morebitnega podaljšanja srednjega poklicnega izobraževanja oziroma skrajšanja nižjega poklicnega izobraževanja na dve leti.
- Tako pripravljene nomenklature naj bodo polaga za pripravo in posodabljanje izobraževalnih programov. Skrčiti množico nomenklatur za sicer več sorodnih poklicev v eno nomenklaturu in poiskati ustrezno rešitev za naziv poklicne izobrazbe.
4. Odpravljati je treba »slepe rokave« in razvijati možnosti za nadaljevanje poklicnega in strokovnega izobraževanja po temeljnem poklicnem izobraževanju. Ohraniti je treba zlasti različne možnosti za pridobitev srednje strokovne izobrazbe, bodisi po programih srednjega strokovnega ali programih poklicno-tehniškega izobraževanja.
 5. Razviti izhodišča tako, da bo zagotovljena večja fleksibilnost izobraževalnih programov in omogočena integracija izobraževanja za več poklicev-kvalifikacij (skupno načrtovanje in izvajanje

programov za sorodne in raznorodne poklice, večja fleksibilnost programiranja in izvedbe za redke poklice, načrtovanje in izvajanje strokovno-teoretičnega znanja skupaj s praktičnim izobraževanjem (moduliranje programov) ter pospešiti vlaganja v izobraževanje odraslih.

12.3. Oblikovanje in sprejemanje izobraževalnih programov

1. Priprava in sprejemanje izobraževalnih programov traja predolgo. Postopki od usklajevanja nomenklatur do sprejema predloga programa v strokovnem svetu so preveč zapleteni, zato izobraževalni sistem ne more slediti razvoju in potrebam poklicne prakse.

2. Izhodišča za oblikovanje izobraževalnih programov so vzrok za preveliko uniformiranost programov. Za programske zahteve v izhodiščih je značilen tradicionalizem: standardi se izražajo z urami in predmeti, posledica česar je, da je vse zaprto v ure; razmerja med osnovnimi programskimi sestavinami (splošno izobrazbo, strokovno-teoretičnim in praktičnim delom) so postavljena preveč togo in ne omogočajo upoštevanja posebnosti strok, ne regionalnih in lokalnih potreb niti potreb posameznih podjetij.

3. Razviti ustrezno metodologijo za pripravo programov zlasti za moduliranje programov. K temu in tudi k pripravi novih programov je treba pritegniti tuje strokovnjake.

4. Ohranja naj se rešitev en program – en naziv. Čeprav so programi širši in se izobraževanje in usposabljanje izvaja povezano za več poklicev, se je posameznim poklicem mogoče približati z uvedbo izobraževalnih smeri, modulov, izbirnih predmetov. Preglednost poklicne usposobljenosti pa je mogoče povečati z dopolnjevanjem nazivov ali z izdajanjem posebnih dodatkov (supplement) k spričevalom, ki podrobneje opredeljujejo poklicno usposobljenost. Znotraj poklicev je mogoče usposabljanje za več kvalifikacij, katere se lahko potrjujejo tudi znotraj certifikatnega sistema. Delodajalce je treba finančno spodbujati za prevzem dela odgovornosti za dodatno praktično usposobitev diplomantov in za dualni sistem izobraževanja. To vlogo naj bi prevzemali tudi medpodjetniški izobraževalni centri (MIC).

Zagotavljanje enakovredne poklicne usposobitve za vse poklice znotraj širšega naziva poklicne izobrazbe je prednost, ki jo želimo ohraniti. To lahko zagotavlja ne le višja teoretična raven strokovnega znanja, temveč tudi večja temeljitost v pridobivanju praktičnih poklicnih spretnosti, torej večja učinkovitost v pridobivanju temeljnega praktičnega znanja. Po drugi strani mora poklicno (zlasti dualno) izobraževanje ustrezati tudi specializirani pripravi na delo, ki izhaja iz potreb posameznega delodajalca. Širše zasnovani programi posamezniku odpirajo vrata v opravljanje večjega števila sorodnih poklicev, vendar le pod pogojem, da izobraževanje zagotavlja temeljno strokovno praktično znanje za vse poklice. V okviru teoretičnega in praktičnega dela izobraževanja v šoli je treba zagotoviti poleg skupnih temeljnih teoretičnih in praktičnih znanj za vse poklice tudi posebna znanja, ki so specifična za posamezen poklic ali skupino poklicev. To so zlasti znanja tehnologije in praktični pouk. Posebna znanja je možno posredovati v obliki izbirnih predmetov, medtem ko je manjkajoča praktična znanja pri delodajalcu možno zagotoviti z razvojem medpodjetniških izobraževalnih centrov ter tudi s »kroženjem« vajecev ali učencev med različnimi delodajalci. Široko zastavljeni programi bodo omogočali izobraževanje za poklice, ki bi sicer usahnili zaradi upadanja generacije.

12.4. Pobude za spreminjanje vsebinskih rešitev v obstoječih programih

1. Med splošno in strokovno izobrazbo še vedno ni zadostne povezanosti. Težave so sistemske narave, saj sprejemata kataloge za splošno-izobraževalne in strokovne predmete različna strokovna sveta. Premalo je bilo sodelovanja učiteljev poklicnih in strokovnih šol pri nastajanju učnih načrtov za splošno-izobraževalne predmete. Pozitivne izkušnje z učnimi načrti za kemijo, ki so pripravljene tako, da jih je mogoče vgrajevati v različne programe, bi morali izdelati tudi za druge splošno-izobraževalne predmete.

2. Razmerje med teoretičnim in praktičnim izobraževanje v programih šolskega tipa izobraževanja ni ustrezno. Redukcija skupnega števila tedenskih ur iz 36 na 32 je bila opravljena izključno na škodo obsega praktičnega izobraževanja. Razlike med dualnim in šolskih tipom izobraževanja bi morali definirati manj toga. V šolskem tipu naj bi se med splošno izobrazbo, strokovno teorijo in prakso vzpostavilo nekdanje razmerje 1:1:1, v dualnem tipu izobraževanja pa bi se lahko praktični del še povečal. Dualni sistem naj bi uvedli tudi za nižje poklicne šole in z njim zlasti nadomestili nekdanje USO programe. V dualnem tipu naj bi se delež prakse povečal, tako da bi pri manj zahtevnih poklicih bilo razmerje med teoretičnim in praktičnim 1:2 v korist praktičnega.

Doslej nismo uspeli razviti ustrežnejših programov, v katerih ne gre le za korelacijo med predmeti praktičnega ter teoretičnega izobraževanja, temveč bi bili načrtovani na podlagi medpredmetnih sklopov vsebin in ciljev izobraževanja, kar bi omogočilo, da bi bilo posredovanje strokovno-teoretičnega znanja naslonjeno na praktični pouk. Za tako pripravo programov nimamo zadosti ustreznega znanja niti izkušenj, zato bi bilo treba pridobiti pomoč strokovnjakov iz tujine.

Razmerje med teoretičnim in praktičnim izobraževanjem je v novih programih plod kompromisa. Izkušnje kažejo, da delež izobraževanja v podjetju posebej v 1. letniku še ni ustrezen (npr. v gradbeništvu, storitvene dejavnosti). Predvsem pa delodajalci želijo imeti vajenca preje in bolj kontinuirano na praktičnem izobraževanju in ne šele proti koncu šolskega leta.

Predlaga se, da se preuči možnost povečanja obsega praktičnega izobraževanja v neposrednem delovnem procesu v 1. letniku in da se razvijejo različni organizacijski modeli povezovanja izvajanja teoretičnega in praktičnega pouka v šoli in praktičnega izobraževanja v neposrednem delovnem procesu, ki bodo upoštevali posebnosti poklicnega profila, vključno z delom na terenu, ob vikendih in praznikih ter sezonski značaj dela.

Prve ugotovitve spremljave programov poklicnega izobraževanja v dualnem sistemu kažejo, da je sicer dosežena večja povezanost med splošnim, strokovnim in praktičnim izobraževanjem v vsebinskem pogledu, ne pa tudi med teoretičnim izobraževanjem v šoli in praktičnim izobraževanjem pri delodajalcu. Gre za to, da sta teoretično in praktično izobraževanje preveč vsebinsko, prostorsko in kadrovsko ločena. To povzroča težave predvsem vajencem, ker ne spoznava teorije na praktičnem delu, temveč jo spoznava ločeno. Ocenjujemo, da novi programi zagotavljajo večjo stopnjo integrativnosti splošnega in strokovno-teoretičnega znanja, ne pa tudi povezovanja teoretičnega znanja s praktičnim izobraževanjem.

Predlaga se, da naj se praktični pouk poveže s poukom tehnologije. Tako zasnovani programi bi zahtevali spremembo pogojev za izvajanje. Povezovanje teoretičnega in praktičnega pouka bi morali stimulirati tudi s spremembo normativnih pogojev za izvajanje izobraževalnih programov, in sicer:

- spremeniti obstoječe normative in standarde v poklicnih in strokovnih šolah, ki določajo različne izobrazbene pogoje in učno obveznost za učitelje praktičnega pouka in učitelje strokovno-teoretičnih predmetov,
- razviti širše zasnovane dodiplomske programe za izobraževanje ter za usposabljanja in izpopolnjevanja učiteljev (večpredmetnost, interdisciplinarnost, za učitelje praktičnega pouka večji poudarek na strokovni teoriji in metodiki; za učitelje strokovno-teoretičnih predmetov večji poudarek na praktičnem znanju in metodiki),
- zagotoviti ustrezno opremljenost učnih delavnic in razviti medpodjetniške izobraževalne centre, ki bi omogočali sodobno organizacijo praktičnega izobraževanja ob spoznavanju teoretskih osnov ter uresničitev tistih ciljev izobraževanja, za katere pri delodajalcih ni ne interesov ne pogojev; v njih pa bi se lahko opravljali vmesni in zaključni preizkusi vajencev oziroma praktični deli mojstrskih, delovodskih in poslovodskih izpitov.

Za nekatera specifična delovna področja je treba razmišljati o povezovanju z izobraževalnimi institucijami in delodajalci v tujini z namenom praktičnega usposabljanja.

3. Za uvajanje dualnega sistema še ni celovite strategije. Še vedno niso zagotovljeni pogoji za prenos dela izobraževanja k delodajalcem, ni še dogovora, med državo in delodajalci, ki bi urejal medsebojne odgovornosti, jasno opredeljeval status, pravice in odgovornosti dijakov in vajencev med izobraževanjem v podjetju, ter odgovornosti za zagotavljanje materialnih pogojev.

Odločitev, koliko časa naj obstajata obe obliki izobraževanja (dualna in šolska) za mnoge poklice ni odraz potreb, temveč izhaja iz dejstva, da trenutno ne bi mogli ukiniti šolske oblike izobraževanja, saj enostavno ni pogojev, da bi uvedli dualni sistem za izobraževanje poklicev, kjer to omogoča visoko kakovost in racionalno organizacijo. V prihodnje pa se bo treba opredeliti, na katerih področjih naj bi imela prednost dualna, na katerih pa šolska oblika izobraževanja.

Pri odločanju o prednosti ene ali druge oblike naj bi se upoštevalo zlasti:

- posebnosti poklicnega profila, za dualno obliko naj bi se odločali, če je smotrno in učinkovito praktično izobraževanje edino v naravnih delovnih procesih, ker v šolskih pogojih dela ni možno zagotoviti celovite poklicne kvalifikacije, socializacije ter razvoj poklicne identitete,
- možnosti za zagotovitev primerne števila učnih mest; doslej se je izkazalo, da obstajajo poklici z visoko ponudbo učnih mest in temu ustreznim povpraševanjem (na primer avtomehanik, mizar in frizer).

12.5. Načelo o temeljni poklicni izobrazbi za vse ni uresničeno zaradi visoke zahtevnosti izobraževalnih programov in neustrezne ponudbe

1. Od sestavljalcev programov bi morali zahtevati utemeljitve o tem, ali izobraževalni program upošteva posebnosti populacije dijakov/vajencev, ki se predvidoma vključuje v izobraževanje po programu, in oceno, ali je izobraževalni program realno izvedljiv v obstoječih pogojih, upošteva pri tem tudi veljavne standarde in normative.

2. Novi izobraževalni programi niso v celoti nadomestili programske ponudbe pred sedanjo sistemsko ureditvijo, zato veliko potreb po izobraževanju ni uresničenih. Temeljna slabost je, da novi programi niso nadomestili nekdanjih programov usposabljanja po osnovni šoli, ki jih nova zakonska ureditev odpravila, nova programska zgradba pa ne nadomestila. To je zmanjšalo programsko ponudbo in možnosti za pridobitev strokovne izobrazbe mladim z manjšimi učnimi zmogljivostmi. Uvajanje certifikatnega sistema ne bi smelo postati nadomestilo za to ponudbo. Pripraviti bi morali več programov, ki bi bili bolj usmerjeni v praktično izobraževanje (predlogi: razmerje med prakso in teorijo 2:1 v korist praktičnega izobraževanja).

3. Previsoka zahtevnost izobraževalnih programov, se kaže v snovni prenatrpanosti, ni časa za ponavljanje in utrjevanje znanja. Uresničeno ni bilo eno od temeljnih načel, ki so ga s konsenzom sprejeli vsi sestavljalci programov, namreč da naj šola daje manj, da bi učenci odnesli več.

4. Kakovost programov je še vedno pod zeleno ravnjo, programi v posameznih poklicih so še vedno vsebinsko zastareli, vsebine pa je težko aktualizirati. Ponekod v pripravi programov niso bile izbrane ustrezne skupine, ponekod pa je bilo tudi premalo časa za razprave o programih v študijskih skupinah.

Splošno pa je bilo mogoče ugotoviti, da sestavljalci programov na šolah pogosto niso upoštevali konkretnih vsebinskih usmeritev in zahtev iz izhodišč za oblikovanje izobraževalnih programov (modernizacija znanja, izločanje balasta, okvirno programsko načrtovanje, omejen obseg). Pri pripravi katalogov so sodelovali večinoma učitelji ustreznih predmetov, ki pa niso bili pripravljene izločati vsebin (tudi zastarelih) in jih nadomeščati z modernejšimi. Pri pripravi katalogov je sodelovalo premalo strokovnjakov iz podjetij ter strokovnjakov s področja načrtovanja kurikula (šolskih svetovalnih delavcev, didaktikov), ki bi programe presojali z vidika sodobnih in trajnejših znanj.

Programi nižje in srednje poklicne šole so prezahtevni, zlasti glede standardov zahtev pri splošno-izobraževalnih predmetih in strokovni teoriji. Preveč so teoretično usmerjeni, pristop k izboru vsebin in ciljev je bil preveč abstrakten. Zahteve po mednarodnih primerjavah niso bile uresničene. Ugotoviti pa je tudi mogoče, da tudi sestavljalci učnih načrtov za splošno-izobraževalne predmete ne soglašajo s sprejetimi rešitvami. Njihova opozorila gredo v smeri premajhnega obsega splošne izobrazbe (zgodovina) ter neustrezni zasnovi integriranih predmetov družboslovja in naravoslovja v nižji in srednji poklicni šoli.

Programi bi morali biti še bolj okvirni. Tudi glede tega je mogoče ugotoviti, da delovne skupine, ki so na ravni šol programe pripravljale niso sledile izhodiščem.

Center za poklicno izobraževanje pa je opravljal le koordinacijo med posameznimi sestavljavci in ni usposobljen za samostojno oblikovanje predlogov programov niti ne za poseganje v reševanje strokovnih vprašanj.

5. Še vedno je prevelik osip v poklicnem in strokovnem izobraževanju. Razviti je treba nacionalni projekt: Odpravljanje osipa v srednjem izobraževanju. Projekt bi moral biti usmerjen v dva strateška cilja:

- zmanjšanje osipa v srednjih strokovnih in splošnih šolah,
- odprava osipa v poklicnih šolah.

12.6. Načelo enotnosti izobraževanja mladine in odraslih ter vseživljenjskosti izobraževanja

1. Sistem poklicnega izobraževanja se mora razvijati na konceptu vseživljenjskega učenja. To pomeni, da se bodo razvijali določeni izobraževalni programi ne le zaradi zaposlitvenih možnosti, temveč tudi zaradi možnosti nadaljevanja šolanja, bodisi v poklicni bodisi v akademski vertikali. Omogočeno naj bo nadaljevanje izobraževanja vsakemu absolventu poklicne šole, ki to zmore in hoče. Zato je treba ohraniti in praviloma na vseh področjih razviti možnost poklicno-tehniškega izobraževanja.

2. Več bi bilo treba storiti za povezovanje izobraževanja odraslih in mladine. Zlasti je treba prilagajati izvedbo programov za odrasle in hkrati zasledovati enake standarde znanja. Delodajalce je treba z davčnimi, finančnimi in zakonskimi instrumenti spodbujati k temu, da vključujejo v usposabljanje širši krog zaposlenih oziroma da povečujejo funkcionalno fleksibilnost zaposlenih na račun numerične. Ena od možnih oblik je, da se jih pritegne k ustanavljanju MIC-ov.

3. Enotnost poklicnega in strokovnega izobraževanja mladine in odraslih ima pozitivne in negativne posledice. Prednosti enovitega sistema so: enakovrednost izobrazbenih standardov, racionalna organizacija izobraževanja in racionalna mreža šol ter permanentnost izobraževanja. Slabost pa se kaže v nevarnosti pošolanja izobraževanja odraslih. Razprava je kot model ponudila možnost moduliranja programov.

4. Posebno skrb bi morali posvetiti poklicnemu izobraževanju mlajših odraslih (na primer do 20 ali 21 let). v javnem sistemu rednega šolanja je treba zadnje zagotoviti možnosti različnih oblik pridobivanja formalne poklicne ali strokovne izobrazbe.

12.7. Moduliranje izobraževalnih programov

1. Modularizacija programov poklicnega in strokovnega izobraževanja postaja vse bolj nujna, ker predstavlja obliko izbirlivosti, omogoča odzivanje na potrebe delodajalcev in interese učencev, omogoča kombinacijo znanj za nove poklice, omogoča določene kvalifikacije ob predčasnem izstopu iz šole, olajšuje vračanje v izobraževanje in izobraževanje po delih posebej za odrasle.

2. Cilji moduliranja izobraževalnih programov:

- omogočiti tesnejše povezovanje med različnimi programi in šolami, kar bi lahko imelo obliko kreditnega sistema in omogočalo dopolnjevanje znanj različnih področij (tehnike, podjetništva). To bi hkrati vodilo k racionalizaciji izobraževanja in k oblikovanju novih poklicev,
- moduli naj bi bili prvenstveno vezani na poklice (poklicne standarde) oziroma na delo, omogočali pa bi tudi hitro zadovoljevanje potreb po novem znanju ter dodajanje funkcionalnega znanja (usposabljanje za specializirana dela),
- moduli bi bili lahko zasnovani predmetno, problemsko ali z opredeljevanjem standardov; isto naj bi veljalo tudi za preverjanje znanj,

- omogočiti reorganizacijo izobraževanja: priznavanje doseženih uspehov in vračanje le v neuspešno zaključene module, odpiranje šol odraslim, ki lahko vstopajo le v posamezne module in ne nujno v celotne programe itd.,
 - spodbuditi razvoj certifikatnega sistema,
 - omogočiti lažje pridobivanje poklicne ali strokovne izobrazbe odraslim,
 - omogočiti bogatejšo in fleksibilnejšo ponudbo, ki naj bi (so)oblikovali verificirani izvajalci,
 - olajšali naj bi načrtovanje poklicne kariere in postopno doseganje posameznih kratkoročnih ciljev v pridobivanju poklicnih kvalifikacij oziroma poklicne in strokovne izobrazbe,
 - modularno sestavljeni programi naj bi bili podprti z izpitnimi katalogi.
3. Nevarnost za modularizacijo lahko predstavljajo preveč regulirani poklici in preveč zaprt sistem eksternega preverjanja znanja.

12.8. Združevanje formalno in neformalno pridobljenega znanja

1. Vzpostaviti možnosti za združevanje znanj pridobljenih v šolskem izobraževanju in drugih načinih, pri čemer se izhaja iz enakih poklicnih standardov. Ob tem je razrešiti razmerje med šolskim načinom pridobivanja izobrazbe in drugimi načini preverjanja znanja, pridobljenega s samoizobraževanjem.
2. Razrešiti probleme opravljanja predmetnih izpitov na šolah za mladino, ki jih želijo opravljati mlajši odrasli. Vsakomur mora biti omogočeno priznavanje že preverjenih znanj v primeru nadaljevanja na drugih šolah oziroma drugem programu.
3. Razviti je treba izpitne centre (pri srednjih šolah in drugih verificiranih centrih) in spodbujati možnosti, da se odrasli načrtno pripravljajo na pridobivanje izobrazbe preko izpitnega sistema.
4. Skrbeti je treba za razvoj sistema poklicnih kvalifikacij vključno s certificiranjem izven formalnega izobraževanja pridobljenih znanj.

12.9. Enake možnosti poklicnega in strokovnega izobraževanja za vse

1. Razviti je treba dodatno programsko ponudbo, ki bi nadomestila nekdanje programe usposabljanja po osnovni šoli.
2. Izdelati je treba sistemske rešitve za izobraževanje redkih poklicev.
3. Potrebno bo še proučevati primernost poklicnega izobraževanja na narodnostno mešanih območjih. Rešitve bi kazalo iskati v smeri, ki se nakazujejo v projektih za izobraževanje redkih poklicev, kar naj bi omogočilo, da se programi in njihova izvedba načrtuje tako, da bi čim večji del teoretičnega pouka, zlasti splošno-izobraževalnega potekal za več poklicev skupaj, strokovna teorija pa naj bi se posredovala skupaj s praktičnim izobraževanjem.
4. Še naprej je treba širiti možnosti za poklicno izobraževanje oseb s posebnimi potrebami. Nekatere rešitve, predvidene v izhodiščih za prilagajanje programov, niso bile uresničene (izobraževanje po delih programov).
5. Vsakdo naj bi imel možnost nadaljevanja izobraževanja. Proučiti je treba prehodnost med posameznimi vrstami izobraževalnih programov (zlasti med nižjo in srednjo poklicno šolo).
6. V razvoju poklicnih in strokovnih šol bi morali zagotavljati vsem šolam ustrezne materialne in kadrovske pogoje, tako da bi kakovost izobraževanja mladine in odraslih ne bi bila odvisna od različnih pogojev dela posameznih šol.

Po predlogih vodij delovnih skupin: dr. Zdenka Medveša, g. Janeza Renka, dr. Ivana Svetlika in mag. Marije Tome je integralno besedilo sklepov seminarja sestavil dr. Zdenko Medveš.

Predstavitve avtorjev

Dr. Zdenko MEDVEŠ (1940) je večino svoje kariere deloval na Pedagoškem inštitutu in na Ministrstvu Republike Slovenije za šolstvo in šport, kjer je bil v študijskem letu 1999/2000 državni sekretar za višje strokovno in visoko šolstvo. Na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani je zaposlen kot redni profesor. Ves čas svojega delovanja je opravljal pomembne funkcije v strokovnih organih na področju šolstva. Med leti 1996 in 1999 je bil predsednik Strokovnega sveta za poklicno in strokovno izobraževanje Republike Slovenije. Njegova raziskovalna in študijska področja so: zgodovina šolstva, primerjalna pedagogika in teorija šolskih sistemov, poklicno in strokovno šolstvo, nova sistemska ureditev tega izobraževanja v Sloveniji ter njeno uvajanje. Je avtor več kot 130 znanstvenih razprav s teh področij.

Dr. Ivan SVETLIK (1950) je doktor socioloških znanosti. Je redni profesor za socialno in kadrovske področje na Fakulteti za družbene vede Univerze v Ljubljani. Predava o trgu delovne sile in zaposlovanju, upravljanju človeških virov in pridobivanju sredstev v neprofitnih organizacijah. Raziskuje delo, zaposlovanje, izobraževanje, človeške vire, kakovost življenja in socialno politiko. Sodeluje v evropskem podiplomskem študiju Analiza evropske socialne politike, v evropskem programu COST A13, z ETF iz Torina in z Evropsko fundacijo za socialno kakovost iz Amsterdama.

Mag. Marija TOME (1943) je končala študij pedagogike in sociologije na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani. Leta 1998 je opravila magisterij s področja pedagogike. V osemdesetih letih je bila pomočnica direktorja in vodja oddelka za poklicno in strokovno izobraževanje na Strokovnem svetu za šolstvo Republike Slovenije. Leta 1993 se je zaposlila na Gospodarski zbornici Slovenije, kar se časovno pokriva z začetkom uvajanja socialnega partnerstva v strokovnem in poklicnem izobraževanju. Osnovna smer in osredotočenje njenega poklicnega dela je razvoj metodologije in orodij za vrednotenje in zasledovanje izobraževalnih programov.

Janez RENKO je leta 1978 diplomiral iz elektronike na Fakulteti za elektrotehniko Univerze v Ljubljani. Od leta 1997 dela kot višji svetovalec na združenju za elektroniko in elektrotehniko na Gospodarski zbornici Slovenije. Področja njegovega dela so poklicno izobraževanje in usposabljanje, sodelovanje pri študijah izvedljivosti in študijah vrednotenja za višje poklicne programe, carinska pravila, tehnični predpisi in zakonodaja na področju tehnike, promocija in svetovanje za člane zbornice v sodelovanju z drugimi oddelki.